İSTANBUL TİCARET
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

Dış Politikada Karar Verme Faktörü Olarak TBMM: Türkiye Suriye İlişkileri

Yüksek Lisans Tezi

Feyza Nur Çavuşoğlu

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mim Kemal Öke

İstanbul, 2022

İSTANBUL TİCARET
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARSI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

Dış Politikada Karar Verme Faktörü Olarak TBMM: Türkiye Suriye İlişkileri

Yüksek Lisans Tezi

Feyza Nur Çavuşoğlu

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mim Kemal Öke

İstanbul, 2022

Hazırlamış olduğum tez özgün bir çalışma olup YÖK ve İTİCÜ Lisansüstü Yönetmeliklerine uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, bu çalışmayı yaparken bilimsel etik kurallarına tamamıyla uyduğumu; yararlandığım tüm kaynakları gösterdiğimi ve hiçbir kaynaktan yaptığım ayrıntılı alıntı olmadığını beyan ederim. Bu tezin ihtiva ettiği tüm hususlar şahsi görüşüm olup İstanbul Ticaret Üniversitesinin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

Feyza Nur Çavuşoğlu

Özet

Dış politikada karar verme teorisiyle alakalı çeşitli modeller mevcuttur. Rasyonel karar verme modeli, örgütsel süreç modeli ve bürokratik model bunların en yaygınlarıdır. Bu modellerden hangisinin daha iyi olduğuna dair bir kanı yoktur. Türkiye'de dış politikada karar verme süreçlerinde geçmişten bugüne farklı aktörlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu aktörler zaman zaman hükümetin kendisi olurken, bazen kişiler bazen de Türkiye Büyük Millet Meclisi karar verme sürecinde ön plana çıkmıştır. Türkiye'nin son dönemde dış politikasını meşgul eden en önemli faktörlerden birisi Suriye'dir. Suriye'de yaşanan ve hala çözüme kavuşmamış olan iç savaş, 2021 yılı itibariyle on yılını tamamlayacaktır. Suriye'de yaşanan bu olaylar en uzun sınır komşusu olması hasebiyle Türkiye'yi yakından etkilemektedir. Yaşanan birçok olay Türkiye'nin dış politikadaki kararlarını tayin etmektedir. 2014 yılındaki Irak-Suriye tezkeresi, Kobani olayları, Şah-Fırat Operasyonu gibi olaylar bunlardan bazılarıdır. Ahmet Davutoğlu hükümetleri döneminde yaşanan bu olaylar Türkiye'nin dış politika yapımına etki eden önemli hadiselerdir. Bu olayların ve olaylara karşı hükümetin izlediği politikanın TBMM'ye de yansımaları olmuştur. Meclisteki milletvekilleri bu olayları sürekli gündeme getirmiş ve söylemleriyle dış politika yapımında etkili olmak istemişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Dış Politika, Karar Verme, Suriye Krizi, Parlamento, TBMM

Abstract

There are various models related to the theory of decision making in foreign policy. The rational decision-making model, the organizational process model, and the bureaucratic model are the most common. There is no opinion as to which of these models is better. It is seen that different actors have come to the fore in foreign policy decision-making processes in Turkey from past to present. While these actors were sometimes the government itself, sometimes individuals and sometimes the Turkish Grand National Assembly came to the fore in the decision-making process. One of the most important factors occupying Turkey's foreign policy in the recent period is Syria. The civil war in Syria, which has still not been resolved, will complete ten years by 2021. These events in Syria affect Turkey closely, as it is the longest border neighbor. Many events that have been experienced determine Turkey's foreign policy decisions. Incidents such as the Iraq-Syria resolution in 2014, the Kobani incidents, the Shah-Euphrates Operation are some of them. These events that took place during the Ahmet Davutoğlu governments are important events that affected Turkey's foreign policy making. These events and the policy followed by the government against these events also had reflections on the Grand National Assembly of Turkey. The deputies in the parliament constantly brought these events to the agenda and wanted to be effective in foreign policy making with their rhetoric.

Keywords: Foreign Policy, Decision Making, Syria Crisis, Parliament, The Grand National Assembly of Turkey

İÇİNDEKİLER

Özet iii
Abstract iv
GİRİŞ 1
1. DIŞ POLİTİKA VE KARAR VERME TEORİSİ 3
1.1. Dış Politikada Karar Verme Süreci ve Karar Verme Modelleri 3
1.1.1. Rasyonel Karar Verme Modeli 4
1.1.2. Örgütsel Süreç Modeli 5
1.1.3. Bürokratik Politika Modeli 7
1.2. Karar Verme Sürecini Etkileyen Faktörler 8
1.3. Dış Politika Karar Verme Sürecinde TBMM'nin Rolü 11
2. SURİYE İÇ SAVAŞINDA TÜRK DIŞ POLİTİKASI 17
2.1. Suriye Krizinin Tarihsel Arka Planı 17
2.2. Ahmet Davutoğlu Hükümetleri Öncesi Türkiye-Suriye İlişkileri 28
2.3. Türkiye ile Suriye Arasında Gerginliği Arttıran Olaylar 31
2.4. Ahmet Davutoğlu'nun Ortadoğu'ya Bakışı ve Hükümetleri Döneminde Türkiye-Suriye İlişkileri 34
3. TÜRKİYE'NİN SURİYE POLİTİKASINDA TBMM TUTANAKLARI 44
3.1. Kobani Olayları 44
3.2. Suriye Tezkeresi 46
3.3. Şah-Fırat Operasyonu 51
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 58
KAYNAKÇA 61

GİRİŞ

İnsanların diğer insanlarla bir arada yaşaması, ilişki kurması kaçınılmaz olduğu gibi devletler de diğer devletlerle sürekli olarak ilişki halinde varlığını sürdürmektedir. Bu ilişkiler ekonomik, askeri, hukuki konuları kapsayan geniş çaplı bir alandır. Devletlerin diğer devletlere karşı olan tutum ve davranışları dış politika kavramını ortaya çıkartmaktadır. Dış politika bir devletin başka bir devlete, devletlere veya genel olarak uluslararası alana karşı izlediği politikadır. (Kürkçüoğlu, 1980) Bu politika kimi zaman olumlu bir seyir izlerken kimi zaman ise olumsuz sonuçlar doğuracak birtakım olayların gelişmesine sebep olmaktadır. Dış politikanın seyrindeki bu durumu belirleyen unsur ise devletlerin olaylar karşısında verdikleri kararlardır. Meydana gelen olaylar karşısında devletlerin karar mekanizması tarafından alınan kararlar, o devletin dış politikadaki konumunu yönlendirmektedir.

Dış politikaya yönelik bu kararların alınmasında çeşitli model ve teoriler geliştirilmiştir. Farklı kuramlara göre çeşitli karar mekanizmaları ortaya çıkmaktadır. Rasyonel model, bürokratik model ve örgütsel süreç modeli teoride en çok söz edilen karar verme modelleridir. Bu çalışmada, Suriye iç savaşı esnasında Türkiye'yi ilgilendiren ve Türkiye'nin müdahil olduğu olayların TBMM'deki yansımaları üzerinden, dış politikada karar verme sürecinde parlamentonun rolü incelenecektir.

Çalışma dönemsel olarak Ahmet Davutoğlu hükümetleri ile sınırlıdır. Bu dönemde Suriye ile Türkiye arasındaki olaylar araştırılacaktır. Parlamentoda, muhalefet partilerinin olaylar hakkındaki tutum ve söylemlerinin, hükümetin dış politikaya yönelik görüş ve uygulamaları üzerinde etkisinin olup olmadığı analiz edilecektir.

Çalışma dört ana bölümden oluşacaktır. Birinci bölümde dış politika ve karar verme teorisi ayrıntılı olarak ortaya konacaktır. Karar verme süreci ve literatürdeki karar verme kuramları karşılaştırmalı olarak ele alınacak, karar verme sürecini etkileyen faktörlerin tespiti yapılacaktır.

İkinci bölümde ise TBMM'nin tarihsel süreç boyunca dış politika yapımındaki konumu araştırılacaktır. Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte günümüze kadar olan

dönemde farklı hükümetler döneminde dış politika yapımında TBMM'nin nasıl bir rolü olduğu ortaya konacaktır. TBMM bu süreçte kimi zaman tamamen karar mekanizmasının dışında bırakılırken, kimi zaman daha aktif olarak onaylayıcı kimi zamansa sadece eleştirici bir rol üstlenmiştir.

Üçüncü bölümde ise öncelikle Beşar Esad'ın iktidara geliş süreci, iç savaşın nedenleri ve seyrinden bahsedilecektir. Suriye Türkiye ilişkilerinin geçmişten bugüne değişimi, Türkiye'nin Suriye'ye yönelik dış politikasının tarihsel seyri ve ele alınacaktır. Ahmet Davutoğlu hükümetleri öncesinde yaşanan olaylar ayrı olarak ifade edilecek ve sonrasında Ahmet Davutoğlu hükümetleri döneminde Suriye iç savaşının Türkiye'yi etkileyen yönleri ve Türkiye'nin tutumu incelenecektir.

TMBB'nin dış politika yapımındaki rolünü incelemek için Ahmet Davutoğlu hükümetleri döneminde yaşanmış olan üç örnek olay seçilmiştir. Bunlar Kobani olayları, Suriye tezkeresi ve Şah-Fırat Operasyonu'dur. Dördüncü bölümde bu örnek olaylar hakkında TBMM tutanaklarından yola çıkılarak milletvekillerinin söylemlerine yer verilecektir. Hükümetin dış politika kararlarının meclisteki yansımaları ortaya konacaktır. Dış politika yapımında meclisin karar verme yetkisinin durumu araştırılacaktır.

1. DIŞ POLİTİKA VE KARAR VERME TEORİSİ

Bu bölümde, dış politika yapımıyla alakalı literatürde var olan teori ve modeller incelenecektir. Karar verme sürecinin işleyişi, karar verme kuramları, dış politikada karar vermeyi etkileyen faktörler ele alınacaktır.

1.1. Dış Politikada Karar Verme Süreci ve Karar Verme Modelleri

Dış politika çok geniş bir alanı ifade etmektedir. Kavramla ilgili literatürde yapılmış olan birçok tanım bulunmaktadır. Fakat genel geçer tek bir tanımın kabul edildiği görülmemektedir. Devletlerin, diğer devletlere karşı sergilediği davranışlar sonucu devletler arasında karşılıklı olarak meydana gelen etkileşim dış politikayı ortaya çıkartmaktadır (Tayfur, 1994).

Dış politika, alınan birtakım kararlar sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu karar alma süreci siyasal ve hukuki yapıları ele alan bazı analizler sonucu oluşmaktadır. Devletlerin dış politikaya yönelik kararlarında etkili olan unsurlar bu analizler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Analizler sonucunda karar vericilerin, karar mekanizmasındaki rolleri belirlenmektedir. Belirlenen bu roller devletin dış politikadaki karar süreçlerinde etkili olmaktadır.

Karar verme teorisinde, bazı araştırmacılar kişilerin karar sürecinde rasyonel davrandığını ifade ederken, bazı yazarlar ise rasyonelliği olumsuz etkileyen faktörlerin çok fazla olduğunu söyleyerek karar vericilerin rasyonel davranış gösteremeyeceğini ifade etmektedir. Literatürde karar verme teorisiyle ilgili çoğunlukla üç model ön plana çıkmaktadır. Bunlar rasyonel politika modeli, örgütsel süreç modeli ve bürokratik politika modeli olarak adlandırılmaktadır.

1.1.1. Rasyonel Karar Verme Modeli

Karar almak en basit tanımıyla alternatifler arasından seçim yapmaktır. Alternatifler arasından bu seçimi yapmak için farklı birtakım yöntemler bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi rasyonel karar verme modelidir. Buna göre karar vericiler devletin çıkarlarını göz önünde bulundurarak ve fayda maksimizasyonu gözeterek en ideal kararı almaya çalışmaktadır. Fayda maksimizasyonu, rasyonel bireyler ve kurumlar tarafından yapılan seçimlerin temelini oluştururken, karar alınacak konudaki davranış için bir motivasyon sağlar. Bu konudaki çalışmalar, karar vericinin karşı karşıya kaldığı seçim ikilemini, beklenen sonuçların fayda düzeyine göre sıralanan birtakım tercihten meydana geldiğini ortaya koymaktadır (Alden, 2017).

Rasyonalite, karar verme pozisyonunda olanların amaçlara ulaşacak en iyi tercihi yapmak için gerekli tüm bilgiye sahip olduklarını ve seçenekleri değerlendirerek en iyi kararı verdiklerini varsaymaktadır. Fakat rasyonel karar almayla ilgili olarak bu görüşlerin eksiklikleri olduğu ortaya çıkmıştır. Karar vericilerin, karar alma sürecindeki zaman ve kaynak kısıtından dolayı alternatiflerin hepsinin analizi, tüm olasılıkların hesap edilmesi ve gerekli olan tüm bilgiye ulaşması mümkün değildir. Bundan dolayı seçenekler arasında yeterli incelemeyi yapamadan bir karar verme durumu ortaya çıkmaktadır. Bu kısıtlardan dolayı rasyonalite eldeki veriler ışığında en optimal tercihi yapma durumunu ifade etmektedir (Sönmezoğlu, 2012; Güleç, 2018; Tayfur, 2012).

Karar verme kuramı ile alakalı olarak birçok yazar rasyonel karar vermenin mümkün olmadığından bahsetmektedir. Rastgele bir davranış olmayan karar vermenin içerisinde rasyonel unsurlar barındığına dikkat çekilmiştir. Fakat karar verici kararı, içinde bulunduğu çevrenin değişkenliği, karar süreci hakkında sahip olduğu bilgi düzeyi, kişisel özellikleri gibi faktörler altında vermektedir. Özellikle karar vericinin insan olması, kişisel özelliklerin karar üzerinde büyük bir etkisinin olduğunu ortaya koymaktadır. Karar vericinin psikolojik yapısı, karakteri, fizyolojik özellikleri, duygusallık durumu, muhakeme yeteneği, inançları, kültürü, ilgi alanları, yetişme tarzı gibi birçok etken karar sürecinde etkilidir. Verba (1969)'nın yaklaşımına göre karar vericinin karar konusuna olan ilgisinin fazla olduğu durumlarda sübjektif unsurların

yüksek olmasından dolayı kararın rasyonalitesi olumsuz etkilenmektedir. Hiç ilgi duymadığı bir konuda ise kişisel özelliklerin devreye girme potansiyelinin düşük olmasından dolayı karar vericinin daha rasyonel kararlar alabileceği varsayılmaktadır. Stres ve ülke içerisinde baskı unsuru oluşturabilecek faktörler rasyonel karar almayı zorlaştıran etkilerdir. Bu şartlar altında alınan kararlar rasyonellikten uzak olabilmektedir (Arı, 2013).

Yukarıda bahsi geçen sebepler kararın rasyonalitesini olumsuz etkileyen unsurlar olsa da karar vericiler de alternatifler arasından seçim yaparlarken rasyonel olmak zorunda değildir. Yani karar vericinin aldığı kararın mutlak suretle rasyonel olması gerekmemektedir. Karar alıcı bazen hızlı karar alması gereken durumlarda karar alma sürecindeki araştırma, bilgi toplama, muhakeme etme ve fayda maksimizasyonunu sağlayacak sonuca ulaşma konusunda yeterli zamana sahip olmayabilir. Bundan dolayı rasyonel karar alma gerekliliklerini sağlayamadan karar alabilmektedir.

Rasyonaliteyi savunan teoriye göre devletlerin davranışları birtakım amaçları gerçekleştirmeye yöneliktir. Fayda maliyet karşılaştırması yaparak seçenekler arasından faydayı maksimize eden alternatifi tercih etmeye çalıştığı, karşılıklı bağımlılığın söz konusu olmasından dolayı diğer ülkelerin strateji ve amaçlarının da dikkate alınarak soruna yönelik karar vericilerin bütün bilgileri elde etme imkanına sahip olduğunu savunur. Rasyonaliteye eleştiri getiren görüşe göre ise, dış politikaya dair olayların akışı, karar alıcıya rasyonel karar almanın bir gerekliliği olan kapsamlı görüşme ve akıl yürütme için yeterli derecede zaman bırakmadığını, içerideki ve dışarıdaki durumlara dair bilgilerin hiçbir zaman yeterli olmadığını yani karar alıcının psikolojik ve faaliyet çevresi arasında farklılıklar olduğunu, motivasyon, algılama ve tutum gibi faktörlerin karar alıcının rasyonel bir biçimde yerine getirme imkanını azalttığını savunmaktadır (Sönmezoğlu, 2012).

1.1.2. Örgütsel Süreç Modeli

Rasyonel karar alma modeli gibi bir diğer karar alma yaklaşımı örgütsel süreç modelidir. Örgütsel süreç modeli, devleti birçok farklı unsurdan meydana gelen bir mekanizma olarak ele almakta ve birbirinden bağımsız birçok parçanın bir araya

gelerek ortak bir amaca hizmet ettiği bir sistem olarak görmektedir. “Devlet, birçok yarı feodal gevşek yapılı örgütsel topluluğun bir araya gelmesinden oluşmuş bir görünüme sahiptir.” (Arı, 2013:437). Karar alma mekanizmasının en tepesinde ülkenin yönetici ve hükümet bulunmaktadır. Sorunlar ve hakkında karar alınacak konu hakkındaki bilgi sistemin alt unsurlarından yukarıya aktarılmaktadır. Örgütsel süreç modeline göre bu bilginin iletilme süreci karar vermeyi etkileyen önemli faktörlerdendir.

Örgütsel çıktılar birtakım sistemsel prosedürün tamamlanması sonucunda meydana gelmektedir. Bundan dolayı karar mekanizmasının en tepesindeki liderin veya yönetici grubunun fikirleri ve tercihleri çok önem taşımamaktadır. Karar vericinin kim olduğunun bir önemi yoktur. Karar mekanizmasındaki kişiler gelip geçici iken süreç ve sistem devam etmektedir (Sönmezoğlu, 2012). Örgütsel süreç modeli, rasyonel politika modelinin aksine karar vericinin kişisel özelliklerinin kararı etkilemediğini öne sürmektedir. Karar vericinin psikolojik durumu, duygusal yapısı, sahip olduğu kültür, eğitim seviyesi, tecrübesi gibi etkenler sonucu etkilememektedir. Karar sürecinde önemli olan şey, birçok alt sistemden oluşan bu yapıda sistemin en üstüne olan bilgi akışının durumudur. “Bu modelde, dış politika karar vericiler genellikle hedefleri ve alternatif eylemleri belirlemek için harcanacak yoğun emek sürecini standartlaştırılmış tepkiler veya standart işletim usulleri ile ilgili çoğu karara dayanarak atlamaktadırlar.” (Güleç, 2018:92). Bu bağlamda önceden programlanamayan kararlar ortaya çıkmaktadır. Örgütsel süreç modelinde karar, birden fazla kişinin aktör olduğu, prosedürlere bağlı olmayan, yaratıcılığın ve belirsizliğin hâkim olduğu durumlarda ortaya çıkmaktadır (Koçel, 2020). Yani rasyonel karar verme modelinde olduğu gibi karar vericiler, alternatifler arasından en optimal seçimi yapmak için tüm olasılıkları hesap etmek durumunda değildir. Bu araştırma ve seçim süreci yapıyı bir bütün olarak tanımlayan sistemin tamamı tarafından gerçekleştirilmektedir. Dış politika yapıcı kurumların, günlük olağan olarak almak zorunda oldukları pek çok küçük veya büyük ölçekli karar vardır. Bu kararların çoğu mekanizmanın en tepesinde bulunan kişi tarafından verilmemektedir. Tüm kararlar her zaman en yukarıya aktarılmamaktadır. Bu standartlaşmış rutin işler için gerekli olan kararlar mekanizmanın daha alt kısımlarda bulunan unsurlar tarafından alınmaktadır. Örgütsel süreç modelinde karar birimleri arasında eşgüdümün

sağlanması önemlidir. Aksi taktirde çoğu zaman birimler arasında mücadele, rekabet ve çatışma ortaya çıkabilmektedir.

1.1.3. Bürokratik Politika Modeli

Bir diğer karar verme modeli bürokratik politika modelidir. Rasyonel karar modelinden farklı olarak karar verici unsur tek bir aktör değil çok sayıda aktörden oluşmaktadır. Bürokratik politika modeli, hükümetin eylemlerini siyasi sonuçlar olarak görür. Bu sonuçlar, farklı politika tercihlerine sahip birden fazla aktörün, politikanın özü ve işleyişi üzerinde mücadele ettiği, rekabet ettiği ve pazarlık yaptığı rekabetçi bir süreçten sonra ortaya çıkar (Christopher, 2017). Bürokratik politika modeli devleti birçok birimin oluşturduğunu ve karar vermede hepsinin ayrı ayrı etkisinin olduğunu öne sürmektedir. Her birimin doğruları, amaçları, politikaları farklıdır. Her biri kendisini karar verme mekanizmasının merkezinde görmekte ve diğer birimlerin düşüncelerini yok saymaktadır. Bürokratik politikaya göre devletin dış politikaya yönelik kararı, devleti oluşturan birimler arasındaki pazarlık sonucu oluşmaktadır. Her birim olaylara farklı perspektiften bakmakta ve farklı noktalara önem vermektedir. Bundan dolayı birimler arasında çıkar ve amaç uyuşmazlığı meydana gelmektedir. Çünkü her bir birim birbirinden bağımsız farklı sorunları önemsemekte, bu birbirinden bağımsız sorunların çözümü için karar almakta ve farklı sorunlar için alınan bu kararlar birbiriyle çelişebilmektedir. Bürokratik karar alma modeli, süreçte var olan birimlerin dış politika kararında kendileri ya da kendi kurumlarınca hazırlanan siyasetin, diğer birimlerin alternatif siyasetlerin önüne geçerek alınacak kararda belirleyici olmasını sağlamaya çalışmasıdır. Bu noktada hükümetin tutumu ise birimler arasındaki mücadele ve pazarlık sonunda varılan uzlaşıdan ibarettir. Çıktı bazında bakıldığında rasyonel modelde seçenekler arasından optimum faydayı sağlayanın tercih edilmesi söz konusuyken, bürokratik modelde ise farklı kararlar arasında sağlanan uzlaşıdan bahsedilmektedir. Allison'a (1993) birimler her gün pek çok konu sebebiyle rekabet halindedir ve her birim sonucun kendi istediği şekilde olmasını istediğinden, ortaya çıkan sonuç tam olarak hiçbir grubun istediği şekilde olmamaktadır. Hopkins ve Mansbach (1973) ise karar sürecinde gerekli zaman olduğu takdirde birimler arasında ittifaklar olabileceğini söylemektedir. Bu

koalisyonlar kalıcı olmayıp alınacak olan karara göre değişim göstermektedir (Sönmezoğlu, 2012; Arı, 2013).

Bürokratik politika modeline getirilen birtakım eleştiriler de mevcuttur. Bu eleştirilere göre karar alma mekanizmasında var olan faktörlerin lider tarafından belirlenmiş olması sebebiyle, aralarında bir fikir ve çıkar ayrılığının olamayacağına yöneliktir. Çünkü göreve getirilmeleri liderin inisiyatifinde olduğu gibi, görevden alınmaları da aynı şekildedir. Aralarında bir fikir birliği olduğu için bu göreve getirildiklerini savunan eleştirel teoriye göre, karar aktörleri, sadakatsizlik suçlamasından kaçınmak fikir ayrılığına düşmezler (Hoyt, 2000).

Karar verme teorisinde ortaya konan başka bir konu ise olayların algılanma şeklidir. Nasıl ki insanlar farklı zamanlarda karşılaştıkları aynı veya benzer olaylar karşısında her zaman aynı davranışı göstermiyorsa devletlerin de farklı zamanlarda ve koşullarda karşılaştıkları benzer olayları yorumlama ve algılama biçimi değişebilmektedir. Algılama, karar vericiye gelen bilgilerin karar vericinin perspektifine göre değişkenlik göstermesidir. Örneğin karar vericinin bazı konular hakkında önyargıları olayları algılama şeklini etkilemektedir. Karar vericiler, algılama düzeylerine göre, soruna ne düzeyde dahil olmaları gerektiğini belirlemekte ve karar tüm olasılıkları değerlendirerek konu hakkında yeterli bilgiye ulaşmaya çalışmaktadır. Bir kararın alınmasında ideal olan, durumun tanımlanması sürecinde ortaya çıkan tüm seçeneklerin değerlendirilerek bunlar arasında yapılan bir seçimle karar alınmasıdır. Kararın doğruluğunun test edilmesi için uygulanan kararın ilk adımlarının çok dikkatli atılması gerekmektedir ve karar değiştirmek gerektiği zamanlarda, bunun için bir açık kapı bırakılmalıdır.

1.2. Karar Verme Sürecini Etkileyen Faktörler

Karar verme sürecini etkileyen faktörlerden bir tanesi karar vericinin kişisel özellikleridir. Karar vermenin başat aktörünün birey olmasından dolayı bireyin kişisel özellikleri karar verme sürecinde önemli hale gelmektedir. Kişinin genel mizacı, o anki psikolojik durumu, stres ve baskı unsurlarıyla başa çıkabilme gücü, muhakeme ve analiz yeteneği, kültürel değerleri gibi unsurlar karar verme sürecini etkileye en önemli

faktörlerden bir tanesidir. Özellikle liderin şahsiyet olarak güçlü olduğu hallerde veya kurumsallaşmış ve standartlaşmış karar mekanizmasının oluşmadığı durumlarda kişisel özelliklerin karar verme sürecini etkileme gücü daha da yüksektir. Karar verme merci olan liderin sahip olduğu inançlar, olayları algılama ve yorumlama tarzı karar vermeyi etkilemektedir. Olaylar hakkında topladığı bilgiler ile sahip olduğu inançlar arasında uyumsuzluk olan liderlerin karar verme sürecinde aksaklıklar oluşabilmektedir (Güleç, 2018).

Karar vericinin daha önceki olaylardan edinmiş olduğu tecrübeler de dış politika hakkındaki yeni sorunlar ve devletlerarası ilişkilerdeki kararlarında etkili bir unsurdur. Karar vericilerin politika hayatlarında deneyimlediği olaylar daha sonraki olaylar karşısında verecekleri kararları etkilemektedir.

1969 yılında Snyder ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmada sürekli çıkar maksimizasyonu peşinden koşan rasyonel aktör modeline karşı çıkıldığı görülmektedir. Asıl olanın, devletlerin dış politikalarını uygulayan karar alıcıların durumu nasıl gördüklerini anlamak olduğu savunulmaktadır. Hakkında karar verilecek olan konunun niteliği de karar sürecini etkileyen bir başka unsurdur. Dış politikaya ilişkin kararlar alınırken konular kriz kararları, genel nitelikli kararlar ve idari nitelikli kararlar olarak tasnif edilmektedir. Kriz anındaki kararlarda stres ve zaman baskısı ön plandadır ve bu kararlar genellikle karar mekanizmasının en üstünde yer alanlar tarafından verilmektedir. Zaman baskısının daha az olduğu genel nitelikli ve idari nitelikli kararlar ise karar mekanizmasının farklı bölümleri tarafından alınabilen, çoğunlukla standartlaşmış rutin kararlardır (Sönmezoğlu, 2012).

Dış politikada karar verme sürecini şeklen etkileyen en önemli faktörlerden bir tanesi ülkedeki yönetim şekli, yasama, yürütme ve yargı organlarının yapısıdır. "Yasama Organı, özellikle demokratik ülkelerde- demokratik olmayan ülkelerde yasama organı semboliktir- karar alma sürecinde etkili bir organ olarak karşımıza çıkmaktadır." (Akçay, 2010:21).

Örneğin başkanlık sistemi ile yönetilen ABD'de, yürütmeyi Başkan, yasamayı Temsilciler Meclisi ve Senato'dan oluşan iki meclisli kongre yapmaktadır (Kalaycı ve Yetim, 2012). Temsilciler Meclisi ve Senato istisnalar olmak kaydıyla yasama konusunda eşit yetkilere sahiptir. Fakat antlaşmaların, bakanların, bürokratların ve

büyükelçilerin atamalarının onaylanması Senato tarafından yapılmaktadır. Ayrıca yürütme görevi Başkan'da dahi olsa, görevi kötüye kullanması durumunda Kongre bir mahkeme gibi çalışmaktadır (Arı, 2009). Başkan'ın dış politika yapımı ile ilgili üç tane yetkisi bulunmaktadır. Senato'nun üçte iki onayından geçmek koşuluyla diğer devletlerle antlaşmalar yapmak, Senato'nun onayından geçmek kaydıyla bakanları, büyükelçileri, konsolosları ve diğer bürokratları tayin etmek ve son olarak yabancı bürokratları ve büyükelçileri devlet adına kabul etmektir (Arı, 2009). Dış politikanın uygulanması ve oluşturulmasında hemen hemen tüm yetki başkana aittir fakat bazı durumlarda da yasama ile hareket etmektedir. Yani Başkan yürütmenin başı olarak dış politika ile ilgili kararları alırken, Senato'nun dış politikadaki rolü ise Başkan'ın aldığı kararların onay mekanizması olmasıdır.

"Başkanın bir diğer önemli yetkisi de diğer ülkelerin devlet başkanlarıyla, Senato'nun onayını gerektirmeyen "Yürütme Antlaşmaları (Executive Agreement)" yapma yetkisine sahip olmasıdır." (Kalaycı ve Yetim, 2012:111). Senato tarafından onaylanmayacağını düşündüğü bir antlaşma için Başkan normal karar alma prosedüründen farklı olarak Yürütme Antlaşması yapmaktadır. Bu antlaşma türü Senato'nun onayına sunulmayan bir antlaşmadır. Resmiyette antlaşma sayılmasalar dahi antlaşmaların etkisine sahiplerdir.

Başkan dış politika yaparken bazı yardımcı kurumlara ihtiyaç duymaktadır. Bu kurumlar Dış İşleri Bakanlığı, Beyaz Saray'daki Yürütme Bürosu ve Savunma Bakanlığı olarak sayılabilmektedir. Dış İşleri Bakanlığı'nın asli görevi devletin ve vatandaşlarının diğer ülkelerle ilişkilerinde çıkarlarını korumak ve tüm dış politika konularında Başkan'a tavsiyede bulunmaktır. Başkan'ın dış politika yapımında başvurduğu kurumlardan bir diğeri olan Savunma Bakanlığı, ülkenin silahlı kuvvetlerinin bağlı bulunduğu bir sivil kuruluş niteliğindedir. Bakanlığın içerisinde bulunan öğelerden biri olan Genelkurmay Başkanı raporlarını doğrudan Başkan'a iletebilen tek kişidir (Sönmezoğlu, 2012).

Dış politika açısından Kongre ise, Başkan karşısında güçsüz bir kurumdur fakat istisnai bir durum olarak Kongre'nin savaş ilan etme yetkisi bulunmaktadır. Kongre'nin dış politika yapma ve uygulama konusunda yetkisi yoktur ancak dış politika yapımında Başkan'ı denetleme yetkisi bulunmaktadır. ABD'de yürütmenin başı olan Başkan'ın dış politikadaki yetkileri, dış işleriyle ilgili idari kadroyu ve

bürokrasiyi etkin bir biçimde kullanmak için sahip olduğu imkanlar, bunun karşısında yasama organı olan Kongre'nin dış politikayı denetleme araçları, bu karar verme sistemine ait kurumsal yapıyı tanımlayacak önemli örneklerden bir tanesidir.

1.3. Dış Politika Karar Verme Sürecinde TBMM'nin Rolü

TBMM'nin dış politika yapımındaki görevleri anayasa ile belirlenmiş olsa da bazı dönemlerde etkinliği yüksek olurken bazı dönemlerde ise düşük olmuştur. Anayasaya göre; savaş ilanına karar vermek, milletlerarası antlaşmaların onaylanmasını sağlamak, askerin yabancı ülkelere gönderilmesine ve yabancı silahlı kuvvetlerin ülke içinde konuşlanmasına izin vermek TBMM'nin dış politikaya yönelik yetkileridir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982: 92).

TBMM dış politika karar verme sürecinde aktif bir konumdadır. 16 Nisan 2017'de anayasa değişikliği referandumu yapılmış bunun sonucunda yasama-yürütme organlarının şekil ve yetkilerini yeniden düzenlenmiştir. Bu değişiklikten önce yürütme, yasama organı içerisinden seçilen bakanlar kurulu tarafından icra edilmekte ve yasama organına karşı sorumluydu (Gözler, 2012). Fakat yapılan halk oylamasıyla beraber seçmenler, yasama ve yürütmeyi ayrı ayrı seçmektedir. Yeni sisteme göre Başkan ve yasama çoğunluğunun farklı partilerden olması mümkündür. Yasama ve yürütmenin birbirini feshetme yetkisi yoktur. Ayrıca hükümetin kurulabilmesi için parlamentodan güvenoyu alması gerekmemektedir. Değişiklik öncesinde yasamanın yürütmeyi seçme ve feshetme gücü, politika yapımındaki bağımsızlığına zarar vermekteydi. Yeni sistemde parlamentonun asıl işi yasama, Başkan ve hükümetin asıl işi ise yürütmeyi icra etmektir. Seçimlerde yüksek oy alarak mecliste ezici üstünlük kuran bir gücün içerisinden çıkan yürütmenin, sorumlu olduğu yasama denetimine takılması çok muhtemel olmamaktaydı (Bektaş, 2019).

Türk dış politikasının seyri ve oluşum şekli, cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren dönemsel olayların ve konjonktürün etkisiyle farklı biçimler alarak günümüze gelmiştir. Bu farklı politika yapım şekilleri hem ülke içindeki değişimler hem de uluslararasında yaşanan değişimlere bağlı olmaktadır. Dış politika yapımında etkili ve baskın olan kurumlar ve pozisyonlar zaman içerisinde değişse de Dış İşleri Bakanlığı dış politika yapımının merkezindeki kurum olarak varlığını sürdürmektedir.

Baskın Oran, dış politika yapımında baskın olan kurumları dönemsel olarak ele almış ve 1919-1950 arasını liderin, 1950-1960 arasını Dış İşleri Bakanlığının, 1960-1980 arasını kamuoyu ve muhalefetin, 1983-1991 arasını iş dünyasının, 1990'ları ise ordunun ağırlığının olduğu dönemler olarak ifade etmiştir (Oran, 2009). 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılmasıyla birlikte meclis iç ve dış politikaya yönelik bütün konuların tartışıldığı mecra olmuştur. Fakat savaştan çıkmış ve yeni kurulmuş bir devlet açısından bakıldığında ilk dönemlerde dış politikaya yönelik kararların çoğu devletin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk tarafından alınmıştır. Gönlübol (1987), Atatürk döneminde dış politika amaçlarını; "milli bir devlet" "tam bağımsızlık" "batılılaşmak" "mazlum ülkelere örneklik" olarak sıralarken, araçlarını ise "gerçeklik" "hukuka bağlılık" "yurtta sulh, cihanda sulh" olarak sıralamıştır. Buna göre Türkiye'nin genişlemeci bir politikası bulunmuyordu. Dış politikası genel itibariyle mevcut sınırlarını korumak ve diğer devletlerle dostane ilişkiler gelişmek üzerine gelişmekteydi. "*Bu dönemde M. Kemal, içinde bulunulan koşullar nedeniyle bir yandan karar verme sürecini merkezileştirirken, öte yandan TBMM'yi bu konudaki gelişmelerden haberdar ederek dış politika girişimlerine meşru bir temel de aramıştı.*" (Oran, 2009:74). Bu ilk dönemde TBMM'nin dış politikadaki rolü, lider tarafından alınan kararlar hakkında bilgi sahibi olmak şeklindedir.

14 Mayıs 1950'de yapılan seçimlerde, on yıl kalacağı iktidara rekor oy seviyesiyle, mecliste %89 çoğunluğa sahip olarak Demokrat Parti gelmiştir (Şahin ve Tunç, 2015). Dış politikada, "lider" gücünün olduğu dönemden sonra bu on yıllık süreçte Dış İşleri Bakanlığının yani hükümetin etkisi göze çarpmaktadır. Bu dönemde özellikle dış politikadaki birçok konuda, meclisin danışma ve onay vazifesi göz ardı edilmiştir. Kararlar çoğunlukla meclise sunulmadan hükümet tarafından alınmıştır. Alınan kararlar mecliste tartışılmamıştır. Hatta TBMM'nin dış politika yapımında dışarıda bırakılması sorunu dahi mecliste gündeme getirilen bir konu olmamıştır.

Dönem içerisinde dış politikada alınan en ciddi kararlardan birisi Kore'ye asker gönderme konusudur. Hükümet tarafından 25 Temmuz 1950'de alınan Kore'ye asker gönderme kararı yaklaşık dört ay boyunca meclisin gündemine gelmemiştir. Demokrat Parti hükümeti kararı genel olarak dış politika yapımındaki prosedürlere uyarak almış olsa da uluslararası bir askeri operasyonun söz konusu olduğu bu dış politika kararını, TBMM onayına sunmaksızın yalnızca Bakanlar Kurulu kararı ile almıştır. Kararın açıklanmasından sonra dahi TBMM konuya dahil olmamış, alınan bu kararın tartışma

mecrası gazeteler olmuştur. Karara ilişkin eleştiriler genel itibariyle kararın içeriğine yönelik değil, süreçte meclisin ve muhalefetin dışarıda tutulmasına yönelik olmuştur. Karardan dört ay sonra muhalefet tarafından mecliste gensoru önergesi verilmiş ve iktidar partisinin de verdiği evet oylarıyla kabul edilmiştir. Mecliste ezici bir çoğunluğa sahip olan iktidar partisinin kendisi hakkında açılan gensoru önergesine evet oyu vermesi, dış politika yapımında meclisin ve muhalefetin dışarıda tutulmasına yönelik olan eleştirileri giderme niyeti taşımaktadır. Muhalefet tarafından verilen ve iktidarın da evet oylarıyla meclisin gündemine alınan gensoru önergesinin, Demokrat Parti öncesinde teamül haline getirilmiş olan dış politika kararlarının mecliste tartışılması geleneğinin tamamen terk edilmemesine yönelik önemli bir işlevi olmuştur (Emiroğlu, 1999).

Bu dış politika tarzının etkili olduğu dönemde geçerli olan 1924 anayasasına göre "*yasama yetkisi ve yürütme erki Büyük Millet Meclisinde belirir ve onda toplanır*". (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1924: 5) "*1924 Anayasası Yasama organı olan T.B.M.M. 'e geniş yetki tanımış ve yürütme organını meclisin karşısında aciz bir konuma sokmuştur*." (Turgut, 2020:3). Daha önce belirtildiği gibi, yasama organı olan mecliste büyük çoğunluğu sağlayan partinin aynı zamanda yürütme organı olan hükümeti de oluşturması, hükümetin politika kararlarında meclisi karar sürecinin dışarıda bırakmasına yol açmaktadır.

Söz edildiği gibi cumhuriyetin ilk yıllarında Atatürk ve takiben İnönü dönemlerinde dış politika yapımı liderin etki ve yetki alanındayken, 1960'larda Menderes hükümetleri ile Dış İşleri Bakanlığının rolünün arttığı görülmüştür. İnönü hükümetleri dönemlerinde dış politika yapımında söz sahibi lider olsa da alınmış veya alınacak olan kararların TBMM'de tartışılmasının önü tıkanmamıştır. Menderes döneminde ise dış politika yapımındaki gücün liderden ilgili bakanlığa doğru dağıldığı görülse de oligarşik bir karar alma mekanizmasının işlediği yadsınamaz.

27 Mayıs 1960 günü Albay Alparslan Türkeş tarafından okunan bildiriyle ordu, kardeş kavgasına izin vermemek, demokrasiyi içine düştüğü halden kurtarmak gerekçeleriyle devletin yönetimine el koymuştur. 27 Mayıs askeri darbesi ile Demokrat Parti iktidarına son verilmiş, parlamenter sistem askıya alınmış ve ordu devletin yönetimini eline almıştır **(**Zürcher, E. J., çev., 2016**)**. Darbeden sonra oluşturulan 1961 anayasası daha çoğulcu ve özgürlükçü bir ortamın oluşmasını hedeflemiştir. Fakat darbeden sonraki özellikle ilk iki yılda, ordu dış politika

yapımında tek karar verici aktör olarak etkisini sürdürmüştür (Aknur, 2010). Yeni anayasa ile dış politika yapımında lider etkisinin kırılması planlanmıştır. Fakat uygulamadaki durum işleyişinin planlanan şekilde gitmediği göstermektedir. Soysal'a göre, Demokrat Parti dönemi hükümetlerinin, dış politika yapımında TBMM'yi dışarıda bırakarak karar almasının önüne geçmesi planıyla hazırlanan 1961 anayasasına rağmen, hükümetler meclis denetiminin dışında hareket etmeye devam etmişlerdir (Embel, 2015).

1961 anayasası ile bürokraside yeni kurumlar ortaya çıkmış ve bu kurumlar askeri vesayet sisteminin kurumsallaşmasına yol açmıştır. Yeni anayasa ile birlite TBMM'nin de yapısı değişmiş Millet Meclisi ve Senato'dan oluşan çift yapılı bir uygulamaya geçilmiştir. Millet Meclisi halk tarafından seçilirken, eski Cumhurbaşkanları, Milli Birlik Komitesi üyelerinin de dahil olduğu Senato, Cumhurbaşkanı tarafından belirlenmiştir. Bu yapıyla birlikte halk tarafından seçilerek iktidar olan partinin etkinliğinin kırılması planlanmıştır. Anayasa Mahkemesi yine 1961 anayasası ile kurulmuş, bu vasıtayla meclisin aldığı kararların kontrol edilmesinin, siyasi partiler üzerinde baskı kurularak faaliyetlerinin kısıtlanmasının önü açılmıştır (Akıncı, 2014).

Bu dönemde de doğal olarak birçok uluslararası olay meydana gelmiş ve dış politikada bunlara ilişkin karar süreçleri ortaya çıkmıştır. Dönem içerisinde uluslararası alanda yaşanan en önemli olay Türkiye'nin Kıbrıs'ta Rum saldırısına maruz kalan Türklere yardım etmek amacıyla adaya asker çıkartmasıdır. Bu konuda da hem uluslararası alan da hem de içeride yoğun bir diplomatik sürecin içerisinde girilmiştir. Hükümet ve parlamento bu karar alma sürecinde eşgüdüm içerisinde hareket etmiştir. Demokrat Parti dönemindeki Kore'ye asker gönderme kararındaki sürecin, 1974 yılındaki Kıbrıs Barış Harekatı'nın karar alma ve uygulama sürecinden farkı, iki dönem arasındaki dış politika yapımında hükümet-parlamento ilişkisindeki farkı ortaya koymaktadır.

Kıbrıs'a yapılan askerî harekât, daha evvel meclis tarafından Bakanlar Kurulu'na verilmiş olan bir yetkinin kullanımı neticesinde gerçekleşmiştir. 20 Temmuz 1974 günü mecliste konuşan Başbakan Bülent Ecevit, "*Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kıbrıs'a barış, sükûn ve özgürlük getirmek için, Kıbrıs Devletinin bağımsızlığına ve anayasal düzenine yöneltilen saldırıyı bertaraf etmek için ve adadaki Türklerin, aziz soydaşlarımızın haklarını ve güvenliğini güvence altına almak*

için" askeri harekatın sabah saatleri itibariyle başladığını duyurmuştur (TBMM Tutanak Dergisi, C. 13 B. 3:19). Ecevit konuşmasının devamında harekatın başlamadan önce meclise bilgi verilmesini arzuladıklarını fakat operasyonun gizliliği ve baskın etkisinin korunması adına, yaptıkları istişareler sonucunda 1964 ve 1967 yıllarında meclis tarafından alınan Kıbrıs'a asker gönderme kararının, hukuken hala geçerli olduğuna kanaat getirdiklerini ve meclisin bu durumu anlayışla karşılayacağını ifade etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, C. 13 B. 3:20).

Bu durum 1961 Anayasasında silahlı kuvvetlerin kullanım yetkisinin 1924 Anayasasına göre değiştirilmiş olmasına bağlıdır. Meclis tarafından Bakanlar Kuruluna verilen silahlı kuvvetleri kullanma yetkisi, sadece hali hazırda görev yapan hükümete değil, aynı zamanda söz konusu yetki kararlarının belirlendiği tarihler arasında görev yapan tüm hükümetler tarafından kullanılabilmektedir. Hükümetin, daha önce meclis tarafından verilmiş bir kararla tek başına yetkili olmasına rağmen parlamento ile ilişkilerini 1960'larda olduğu gibi dışarıda tutma üzerine kurgulamamıştır. Hükümet ile meclis arasında sorumluluğu paylaşmaya yönelik bir ilişki oluşturulmuştur (Özdemir, 2006).

Aynı zamanda 1961 Anayasasının getirdiği özgürlük algısı, dış politika konularının mecliste daha açık tartışıldığı bir dönemin başlangıcı olmuştur. 1961 yılında kurularak 1965 seçimlerinde mecliste 15 sandalye elde eden Türkiye İşçi Partisi dış politikada Atatürk dönemindeki yaklaşıma dönülmesini istiyordu. Bu ve benzeri tartışmaların mecliste daha sık yaşanmaya başladığı ve 1960'lardan itibaren partilerüstü dış politika yapımının geçerliliğini kaybettiği, hükümetlerin yürüttüğü dış politikanın diğer partiler tarafından mecliste ve kamuoyunda daha sık eleştirildiği görülmektedir. Mecliste yapılan eleştiriler kamuoyunun hükümet üzerinde daha fazla baskı kurmasına yol açmaktadır. Bu durum kamuoyunun, dış politika yapımında hükümetler tarafından daha çok dikkate alınmasına sebep olurken hükümetlerin bazı politika kararlarıyla da kamuoyunu etkileme yoluna gittiği görülmüştür (Oran, 2009).

1982 Anayasasıyla Başbakan ve bakanlar kurulunun görev ve yetkileri daha da belirginleşmiştir. Liderin dış politikadaki rolü bu dönemde de etkinliğini ve baskınlığını korumaktadır (Aksu, 2018). Ayrıca bu dönemde Özal ile iş dünyasının da dış politika yapımında etkili olduğu görülmektedir. Dış politikayla ilgili karar alınırken çoğu zaman iş adamları da fikirlerini beyan etmekte ve bazen de dış politika karar

sürecinde etkin rol oynamaktadır. Özal değişen dünya şartlarında artık devletçi ekonominin değil de serbest piyasa ekonomisinin benimsenmesi taraftarı olduğundan bürokrasinin gücünün kırılması gerektiğini düşünmektedir. Bu yüzden meclisi ve Dış İşleri Bakanlığını dış politikayı uygularken hep geri plana atmaktadır. Bürokrasiyle beraber orduyu da dış politika yapım sürecinden izole etmektedir.

Cumhuriyet'in ilanından günümüze kadar olan süreçte, dış politika ile ilgili karar verilmesi gereken birçok olayın yaşandığı görülmektedir. Bu karar verme mekanizması dönemsel olarak sürekli dönüşüm geçiren bir yapıdadır. Kimi zaman lider ön plana çıkarken kimi zaman da partilerin, silahlı kuvvetlerin, iş dünyasının ve kamuoyunun dış politika yapımında aktör konumunda olduğu görülmüştür. Güçlü ve karizmatik liderlerin olduğu dönemlerde tek başına karar verme mekanizması oluşurken, güçlü halk desteği ile iktidara gelen partilerin döneminde, ilgili bakanlıkların, lider öncülüğünde karar sürecine katıldığı tespit edilmiştir. Hükümetlerin güçsüz olduğu, mecliste tek bir partinin ezici üstünlüğünün bulunmadığı dönemlerde, silahlı kuvvetler dış politika yapımında söz sahibi olurken kamuoyu da dış politikayı yönlendiren önemli unsurlardan olmuştur. Tüm bunların yanı sıra TBMM her zaman dış politika yapımında -etkileme düzeyi dönemsel olarak değişkenlik göstermekle beraber- etkinliğini sürdürmüştür. Bazı zamanlar kararın bizzat alındığı aktör olurken, bazı zamanlar alınacak olan kararların onaylandığı yer olmuştur. Kimi zaman ise TBMM, uygulanan kararların tartışıldığı mecra olarak dış politika karar verme sürecindeki rolünü devam ettirmiştir.

2. SURİYE İÇ SAVAŞINDA TÜRK DIŞ POLİTİKASI

Yaklaşık 10 yıldır devam eden Suriye iç savaşının yıllar boyunca Türkiye üzerinde önemli etkileri olmuştur. Yaşanan olaylar Türkiye'nin demografik, askeri, ekonomik faktörlerini değiştirmiş ve bu konularla ilgili sürekli değişen koşullara reaksiyon göstermesini sağlamıştır. Bu bölümde Suriye'de krizinin altında yatan sebepler, yaşanan olaylar ve Türkiye'ye etkileri ele alınacaktır.

2.1. Suriye Krizinin Tarihsel Arka Planı

Suriye, farklı din ve etnik kökenlerin bir arada yaşadığı bir ülkedir. Ülkenin çoğunluğunu oluşturan Kürtler, Araplar ve diğer etnik unsurlar olarak Ermeniler, Çerkezler ve Türkmenler bulunmaktadır. Nüfusun çoğunluğunu ise Sünni Müslümanlar oluşturmaktadır. Bunun yanında Hristiyan, Dürzi ve Nusayriler de yaşamaktadır. Yönetimin en üst kısımlarında genellikle Esad ailesinden olan azınlık Nusayriler'in bulunması ülkedeki diğer grupları, başta Sünni Müslümanları rahatsız etmiştir.

Mezhep çatışmaları Suriye'de yirmi altı yıl süren Fransız sömürgesinin başlamasıyla oluşmuş ve devam etmiştir. Fransız himayesi sonrası Suriye üç özerk bölgeye ayrılmıştır. Fransızlar bu özerk bölgelerden birini Dürzilere diğerini Alevilere vermiştir. Kendilerine özerklik verilen bu azınlıklar, devlet tarafından denetlenmiş ve dönemin popüler ideolojisi olan Arap milliyetçiliğinin Suriye'de yükselmesinin önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Bu durum ülkede bulunan Sünni çoğunluğun, üzerlerinde baskı hissetmesine sebep olmuş ve mezhepler arasındaki çatışmalar başlamıştır. Verilen ayrıcalıklara rağmen Fransızlara karşı direniş başlamış, şiddet yoluyla bastırılmaya çalışılan bu direnişler sonucu, Fransa 2. Dünya Savaşı sonunda ülkeyi terk etmiş ve Suriye bağımsızlığını ilan etmiştir (Özdemir, 2016). Bağımsızlığın kazanılmasından sonra beklenen huzur ve refah ortamına bir türlü kavuşulamamış aksine ülke yapılan birçok darbe ve darbe girişimleriyle istikrarsızlığa doğru sürüklenmiştir. Sürekli gerçekleşen bu darbelerden dolayı Suriye'de bir ulusal kimlik

oluşamamış bu da günümüzdeki iç savaşın hala bitmemesinin sebeplerinden birini oluşturmuştur.

Çoğunluk olan Sünnilerin iktidarda olmasından sonra Hafız Esad ve ekibi, Sünnilere yaptıkları darbeyle 1970 yılında iktidarı almış ve böylece halefi Beşar ile devam edecek rejiminin temellerini atmıştır (Ebrem, 2019). Hafız Esad iktidara geldiğinde kendi etnik-dini bağlılıklarının gücüyle otoritesini kurmuştur. Rejimin kademelerine farklı elit kesimlerden insanları yerleştirmiş ve rejimin merkezine aynı etnik-dini kökenden olanları yerleştirerek iktidarını sağlamlaştırmıştır. Hafız Esad'ın ölümüne kadar olan iktidarında, yönetim otoritesinin istikrarı, askeri ve sivil bürokraside Esad'a sadık olan ve aynı etnik-dini kökene bağlı kadroların varlığıyla mümkün olmuştur (Muslu, 2018). Suriye'de rejimin elitleri toplumun %13'ünü oluşturan Nusayriler'den oluşmaktadır. 20. yüzyıla kadar kırsal kesimde yaşayan ve iktidarı elinde bulunduran, çoğunluk olan Sünni cenaha göre dezavantajlı olan bu azınlık elit grup, Fransız sömürgesi zamanında, özellikle orduya yerleştirilerek ayrıcalıklı grup olmaları sağlanmıştır. Daha sonra Baas Partisi içinde yer almışlardır. Hafız Esad'da bu şekilde partinin içinde kendine yer edinmiş ve bir köylü çocuğu olarak Baas Partisi lideri olmaya kadar yükselmiştir. Hafız Esad'ın başarılı politikaları sonucu Suriye, Orta Doğu'nun güçlü ülkelerinden biri olmuştur. Arkasına aldığı güçlerle kamusal alanda tek söz sahibi olmuş aynı zamanda özel hayata da müdahale etme hakkını kendinde görerek otokratik bir devlet anlayışı benimsemiştir. Rejimin devamı için baskı ve şiddeti araç olarak kullanmıştır (Şen, 2013).

Ayrıca kendini ideolojik zemin içinde tanımlayan rejim bu şekilde de toplumun desteğini sağlamıştır. Arap Milliyetçiliği ideolojisiyle İsrail'e karşı direniş gösteren Suriye, bu sayede hem Körfez ülkelerinden finansal destek sağlamış hem de toplumsal bir prestij sağlamıştır. 1970 yılında Hafız Esad'ın başa geçmesinden önceki devlet sorunlarını, Hafız Esad'ın uyguladığı pragmatik ve realist politikaların çözüme kavuşturması sonucu, Arap Milliyetçiliği Baas Partisi'nin çıkarları doğrultusunda kullanılmıştır (Süer: 2012).

Ülke yönetiminde kendi varlığını devam ettirebilmek ve meşru görünebilmek için yönetimde az da olsa Sünni gruplara da yer veren Esad rejimi bu sayede topluma ulaşabilmeyi hedeflemiştir. Hafız Esad, rejimin önemli kademelerinde Sünni burjuvaya yer vermese de en azından rejim karşıtı olmalarını engellemek için

ekonomiyi kullanmıştır. Rejimin güçlenip, destek bulmasındaki en önemli etkenlerden biri kırsal kesime yapılan yatırımlardır. Toprak reformu, eğitim ve sağlıkta sağlanan fırsat eşitliği kırsal kesim tarafından hoş görülmüş bu da rejime olan desteklerini arttırmıştır (Şen, 2013). Hafız Esad'ın yönetimi ele geçirmesinden sonra başlayan Arap Alevilere yani Nusayrilere yapılan pozitif ayrımcılık iktidarı zorla devraldıkları Sünni grubu rahatsız etmiş, Sünniler dinlerini yaşayamamaktan ve Nusayriler'in İslam karşıtı olmalarından şikâyetçi olmuşlardır. İki mezhebin bu çatışması Beşar Esad döneminde de devam etmiş ve iç savaş sırasında bu iki mezhebin mensupları da birbirlerine karşı çatışmalara girmiştir. Nusayri oldukları halde Esad'ı desteklemeyenler de vardır ama zaten baskı altında olduklarından yönetime kökten dinci Sünniler geldiğinde daha da baskı altında kalacaklarını düşündükleri için rejimi mecburen desteklemeleri gerektiğini düşünmüşlerdir. Rejimi desteklemeyenler arasında Esad'ın amcası ve amcaoğlu da vardır. Rejimi destekleyenler ise Sünni burjuva, kamu çalışanları, Nusayriler ve bazı Hristiyan azınlıklardır. Çatışmaların sebebi tamamen mezhepsel olarak görünse de aslında temel sebep azınlık olan Nusayrilerin çoğunluk olan Sünnileri yönetmesidir (Tezcan ve Taşdemir, 2012, İsmail Cingöz, 2015). Ayrıca yıllardır vatandaşlık hakkı verilmeyen Kürt halkının vatandaşlık talep etmeleri ve bu taleplerinin karşılık bulamaması Kürtleri de ayaklandırmıştır. Halkın protestoları sonucu Esad ülkedeki Kürtler'e vatandaşlıklarını verse de bu duru olayların büyümesine engel olamamıştır. Bunun dışında Esad ailesi için yapılan özel okullar, üniversite ve hastaneler, ülkede artan eğitimli genç nüfusun işsizlikle mücadelesiyle beraber ayaklanmalara sebep olmuştur (Kılıç, 2019).

Hafız Esad'a karşı toplumsal ayaklanmaların bir diğer sebebi de içerideki İslami muhalefet olmuştur. Rejimin Lübnan'da Filistin Kurtuluş Örgütü'ne karşı mücadele etmesi, savaşta Irak'ın karşısında mezhepsel olarak kendisine daha yakın olan İran'ı desteklemesi halkı iktidara karşı harekete geçiren önemli olaylardandır. Hızla büyüyen toplumsal hareketler, laik ve reformist Alevi-Nusayri iktidara karşı Sünni bir ayaklanmadır. 1963'te Baas Partisi'nin iktidara gelmesinden bu yana, partinin modernleşme adımlarına karşı, muhafazakâr İslami grupların, neredeyse iktidarı devirme seviyesine gelen protestoları artarak devam etmekteydi. 1970'lerin sonlarında ayaklanmaların boyutu artmıştır. Sünni bir İslam devleti kurmayı amaçlayan toplumsal örgütler, rejimin yolsuzluklarından şikâyet eden Suriyelileri de yanına alarak

hükümete karşı gerilla faaliyetine başlamıştır. Hafız Esad'ı kafir olarak gören bu örgütler bazı büyük kentlerin önemli bölgelerini ele geçirerek başarılar elde etmiştir. Esad cephesi ise öncelikle büyük bir tutuklama dalgasıyla karşılık vermeye çalışsa da protestoları dindirmeyi başaramamış ve acımasız şiddetli bir mücadeleye girişmiştir (Cleveland W. L., çev., 2008).

Hafız Esad döneminde, iktidara karşı yaşanan bu toplumsal hareketler, ölümünden sonra devletin başına geçen oğlu Beşar Esad döneminde de tekrarlanmaya devam etmiştir. Beşar Esad ilk yıllarında toplumun taleplerine cevap vermeye çalışsa da bu politikasını devam ettirememiş daha sert ve kısıtlayıcı bir politikaya doğru evrilmiştir. Bunun neticesinde de selefi Hafız Esad döneminde yaşanan protesto ve ayaklanmalar, Beşar Esad döneminde de hem ekonomik hem de dini boyutta aynı gerekçelerle devam etmiştir.

Beşar Esad 1965 yılında Şam'da doğmuş, Şam'da büyümüş ve daha sonra Şam'da tıp eğitimi almıştır (Mercan, 2012). 1992 yılında eğitim için İngiltere'ye gitmiştir. 1994 yılında veliaht olan kardeşi Basil'in ölümü üzerine Şam'a geri dönmek zorunda kalmıştır. Babasının ölümüne kadar olan süreçte çeşitli askeri kademelerde görev alarak devlet başkanlığı için hazırlanmıştır. Bu süre içerisinde Hafız Esad, Beşar'ın devlet başkanı olmasının önündeki tüm engelleri kaldırmaya yönelik hazırlıklara başlamıştır.

Beşar'ın devlet başkanı olabilmesi için Baas Partisi ve Suriye Meclisi gerekli bütün yasal düzenlemeleri yapmıştır. Esad 34 yaşında olduğundan devlet başkanı olma yaşı da 40'tan 34'e düşürülmüştür. Babasının ölümüne kadar olan süreçte babasının danışmanlığını yapmış, halkın şikâyet ve taleplerini dinlemiş, yolsuzluklara karşı kampanyalar düzenlemiştir. Esad, batıda eğitim aldığından halk tarafından ilerici, reformist, liberal ve halkın isteklerine çözüm arayacak bir lider olarak görülmüştür. Bu sayede halk nezdinde olumlu bir izlenim bırakmayı başarmıştır. [1]

[1] https://www.biography.com/dictator/bashar-al-assad

Hafız Esad'ın Haziran 2000'deki ölümünün ardından Beşar, Baas yöneticileri, ordu ve dini otoritelerin de desteğini alarak devletin başına geçmiştir.[2] Esad, halk nezdinde hem yozlaşmamış hem de modernliğe açık biri olarak görüldüğü için popüler olmuştur. Göreve geldiği zaman demokratik düşünce ve diğerinin görüşünü kabul etme ilkesi üzerinde durarak süreklilik ve değişimi de temsil etmekteydi (Raymond, 2009).

Esad iktidara geldikten sonra demokratikleşme ve liberalleşme adına adımlar atmaya başlamıştır. İktidara geldiğinde Şam Baharı denilen süreci başlatarak ekonomide liberalleşme, ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü gibi alanlarda eskiye oranla büyük serbestlikler sağlamıştır. Bu süreçte aydınlar, yazarlar, gazeteciler ve entelektüeller Şam Baharından yararlanmışlardır. Ülkenin gidişatını ve rejimin politikalarını serbestçe eleştirip yorumlamışladır. Günümüzde ise geçmişe dönük politika analizi yapıldığında, Şam Baharı süreci, Esad'ın yeni rejime kimlerin sadık kalıp kalmayacağını ölçmek için çıkarttığı bir tuzak olarak değerlendirilmektedir (Ghadry, 2005). Fakat Esad reformlara rağmen ilk dönemlerinde babasından devraldığı rejimi tam anlamıyla değiştirememiştir. Çünkü Hafız Esad döneminin çok güçlü fanatik Baas'çı yöneticileri, köklü değişikliklere hazır değildi. Esad eski yönetimin işkence hapishanesi olan Mezze Hapishanesi'ndeki siyasi suçluları serbest bırakmış, azınlıklara bazı haklar vermiş, insanların dış dünyayla bağlantılarını sağlamak için ülkeye interneti getirmiş ve başkanlığını da kendisinin yaptığı Bilgisayar Derneği'ni kurmuştur. İnsanlar hatta hapishaneden çıkan siyasi suçlular ve entelektüeller internet aracığıyla düşüncelerini özgürce ifade ederken, rejimi de eleştirmekten geri durmamıştır. Bu sebeple Esad yönetimi ülkede interneti keserek tekrar eskiden olduğu gibi düşüncelerinden dolayı insanları hapse atmaya başlamıştır. Bu durum Esad'ın hiçbir zaman tam anlamıyla liberal bir siyaset izleyemeyeceğini göstermektedir (Erçel, 2017). Beşar Esad her ne kadar özgürlükçü ve reformist bir söylemle iktidara gelmiş olsa da aslında önceki yönetimin baskıcı politikalarına dönmek durumunda kalmıştır. İlk dönemlerinde hızlı reform paketleriyle, özgürlükçü ve liberal ortamı destekleyen kararlar almış fakat bu özgürlük ortamında kendi

[2] https://www.bbc.com/news/10338256

rejiminin de tehlikeye girmesi söz konusu olunca yeniden baskıcı bir yapıya bürünmüştür.

Beşar Esad yönetimi dış politikada da değişimler yapmıştır. Dış politikasını komşuları, bölge ülkeleri ve küresel aktörlerle bağlantı kurma ve dostane ilişkiler kurma yolunda belirlemişti. Suriye'nin Türkiye ile olan ilişkileri Hatay'ın Türkiye'ye katılmasından beri kötü seyretmekteydi. Sonrasında Suriye'nin PKK terör örgütüne sağladığı yardımlar ve iki ülke arasındaki su sorunu gibi olaylar bu kötü seyri pekiştirmişti. Daha sonraki dönemlerde Ahmet Davutoğlu'nun komşularla sıfır sorun politikası ve Esad'ın dış dünyaya açılma hedeflerinden dolayı ülkeler arasındaki ilişkiler gelişmiştir. İki ülke arasında yapılan resmi ziyaretler, Türkiye'nin İsrail ve Suriye arasındaki arabuluculuk yapması ve ticari anlaşmalar iki ülke açısından da yaşanan olumlu olaylardır (Mercan, 2010). Hafız Esad döneminde Suriye, daha içe kapanık bir dış politika yapımını benimsemiştir. Beşar Esad'ın iktidarı eline almasından sonra Türkiye'de Özal dönemindekine benzer bir dışa açılma faaliyeti ortaya çıkmıştır. Çağı kaçırmama, küresel gelişime ayak uydurma, uluslararası alanda görünür olma gibi politikalar Esad'ın reformist söyleminin sonucudur. En uzun sınır komşusu olan Türkiye ile de diplomatik ilişkiler güçlendirilmiş, ekonomik ve askeri iş birliklerine gidilerek iki komşu devlet arasında güç birliği sağlanması hedeflenmiştir. 2000'li yılların başlarından itibaren Suriye'nin açık dış politika tutumu uluslararası bir aktör olma yolunda ilerlemiştir.

Şam Baharı olarak adlandırılan reform süreci, özgürlük akımının istenenden daha fazla yükselmesi sonucu başarısız olmuş, Esad baskıcı politikalara geri dönmüştür. Ortaya çıkan olumsuz durum sonucu Şam Baharı yerini Arap Baharına bırakmak zorunda kalmıştır. Geniş kitleler bir araya gelerek kendi haklarındaki taleplerini dile getirmek istemişlerdir. Esad rejiminin yıkılmasını, gerçek anlamda çok partili hayata geçilmesini ve özgür bir sivil toplumun oluşmasını talep etmişlerdir.

Halk tarafından en çok protesto edilen konu, ayrıcalıklı olan dini-etnik bir grubun zorbalıkla haksız bir şekilde iktidara gelmesi ve çoğunluk olan gruba baskı ve şiddet yoluyla sürekli müdahalede bulunmasıdır. Arap Baharı etkisiyle halkın taleplerine şiddetle karşılık verilmesi Suriye'yi iç savaşa sürüklemiştir (Muslu, 2018).

İlk olarak 2010 yılında Tunus'ta ekonomik sebeplerden dolayı başlayan ve daha sonra Ortadoğu'nun büyük bir bölümüne sıçrayan halk hareketleri Arap Baharı olarak adlandırılmıştır. Ülkesindeki yönetimden, yolsuzluklardan, ekonomik sıkıntılardan bıkan halk, ülkedeki otoriter yönetimlere karşı ayaklanmıştır. Kimi ülkelerde yönetim devrilirken kimi ülkeler uzun yıllar içinden çıkamayacakları bir iç savaşa tutuşmuştur. İç savaşa sürüklenenlerden ülkelerden birisi de Suriye'dir. 2011 yılında Dara şehrinde küçük yaşlardaki bir grup çocuğun duvarlara "halk rejimi devirmek istiyor" yazısından sonra çocuklar rejim hapishanelerine alınarak işkence görmeye başlamıştır. İşkence gören çocukların aileleri hapishane önünde eylem yaparak çocuklarını istemişler ama rejim buna tehditkâr bir dille karşılık vermiştir. Bunun üzerine yıllardır yönetimden şikayetçi olan halk, ülkenin çeşitli yerlerinde protestolar düzenlemeye başlamıştır. Rejimin bu protestolara şiddet kullanarak karşılık vermesi iç savaşın başlangıcı olmuştur. Sünnilerin çoğunluklu olduğu Dara'da başlayan silahlı karışıklık daha sonra ülkenin tamamına yayılmıştır. İç savaşın başlaması sonucu can ve mal güvenliği, temel ihtiyaçların yokluğu gibi sorunlardan dolayı halk komşu ülkelere göç etmeye başlamıştır (Davut, 2019).

Önce muhaliflerin yoğun olarak yaşadığı Dara'da çıkan ayaklanmalardan sonra 25 Nisan'da Esad rejimi kenti abluka altına almıştır. Daha sonra olaylar Hama, Humus, Lazkiye'ye sıçramış, rejimin protestoculara karşı şiddet kullanması ve ölümlerin olmasından dolayı iç savaşa giden süreç hızlanmıştır. Orta Doğu ülkelerini etkisi altına alan Arap Baharı'nın Suriye'ye de sıçramasından sonra uluslararası kamuoyunun dikkati de Suriye'ye çevrilmiştir (Koldaş ve Köprülü, 2011). Esad'ın halka karşı şiddetli tutumu ve zalimliğine tahammül edemeyen bir grup asker Suriye ordusundan ayrılarak 2011 yılında Özgür Suriye Ordusu'nu (ÖSO) kurmuştur. Esad'a karşı olan diğer muhalifler ise Suriye Ulusal Konseyi'ni (SUK) kurmuş ve 6 ay içinde rejimi devirme hedeflerini açıklamışlardır.

Deyr ez-Zor'un etnik olarak Kürt ağırlıklı, Dera'nın ise İhvan tabanlı olmasından dolayı protestolar bu iki kentte yoğunlaşmıştır. Dera'da yaşayan bedevi aşiretlerin yayınladığı ortak bildiride vatandaşları kaçırıp öldüren Esad rejimine karşı birlik olup silahlanma çağrısında bulunulmuştur. Rejimin silahlı karşılığı halkı vazgeçirmemiş aksine Partisi binası ve adalet sarayı basılarak ateşe verilmiştir (Üzer, 2012).

Arap Birliği bu olaylar neticesinde Suriye'nin birliğe üyeliğini iptal etmiş, olayların çözümü için uluslararası hakemler görevlendirmiştir. 2012 yılında Birleşmiş Milletler sekreteri tarafından bir barış planı sunulsa da rejim tarafından bu kabul görmemiştir. İnsani durumun vahameti sonucu uluslararası toplum da çözüm konusunda fikir ayrılığına düşmüştür. ABD ve AB rejime ekonomik yaptırımlar ve ambargo uygulayarak, Esad'ı istifaya çağırmışlardır. Öte yandan Rusya ve Çin rejime olan desteğini yaşanan olaylara rağmen sürdürmüş, Suriye'ye yapılan yaptırımların önünü kesmek için ekonomik ve askeri destek sağlamışlardır. Bunun yanında İran ve Lübnan Hizbullah'ı da rejimin yanında yer almıştır. Türkiye ise topraklarına göç eden Suriyeli göçmenlerden sonra tarafsızlığını bırakıp rejimin karşısında olmuştur (Rozsa, 2012).

Protestolar bir noktadan sonra halk ile rejimin çatışması haline dönüşmüştür. Rejim, protestoları şiddet ve baskı ile dindirme kararından vazgeçmemiştir. Halk ise bu karşılığa rağmen protestolarını sürdürmüş ve rejime karşı silahlı mücadeleye girişmiştir. Suriye ordusundan ayrılarak rejimle çatışmaya başlayan askerlere bir süre sonra halk da katılmış ve iç savaş ülkenin geneline yayılmıştır. İç savaş süresince rejim silahlı silahsız gözetmeden muhaliflerin yaşadığı şehirleri ve bölgeleri sürekli olarak bombardıman altına almıştır. Rejimin sivillere yönelik bu ölümcül saldırıları halkın yaşadığı yerleri terk ederek Türkiye'ye sığınmasına neden olmuştur. Eylül 2021 verilerine göre Türkiye'deki kayıtlı Suriyeli göçmen sayısı 3 milyon 700 bin kişidir.[3]

Ayaklanmaların başlamasından sonra reforma gideceğine dair söz veren Esad, olağanüstü halin kaldırılacağı ve işsizlikle mücadele edilerek ekonominin düzeleceğine dair vaatlerde bulunmuş fakat somut bir adım atmadığı için protestolar artarak devam etmiştir. Esad, 2011 Haziran ayında Şam Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada, olayları bir dış saldırı olarak yorumlamış ve tek çarenin şiddete başvurmak olduğunu açıklamıştır. Protestolara şiddetle karşılık verilmesini meşrulaştırmıştır (Koldaş ve Köprülü, 2011).

[3] https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/ekim-2021-suriye-krizi-insani-yardim-operasyonu-raporu-14-12-2021-42205707.pdf

Mart ayında çıkan olaylardan sonra protestocu halkı yatıştırmak için Esad, hükümeti feshetmiş ve siyasi suçluları hapisten çıkarmıştır ama bu, yıllardır rejimin baskılarına sabreden halk için yeterli olmamıştır. Protestolar gün geçtikçe artarak devam etmiştir (Kayabaşı, 2019).

Suriye'deki olayları Esad, kriz olarak değerlendirmiş ve buna sebep olan olayları araştırıp çözmek yerine bir an önce krizi sonlandırmak istemiştir. Rejimin krizi sonlandırmasındaki yöntemlerden biri yapısal olmayan reform vaatleriyle, ekonomik sorunlarla baş etmek ve baskı ve şiddet yoluyla halkı susturmak olmuştur (Süer, 2012:16).

Ülkeyi savaşa sokan tek sebep bu grafiti olayı değildir. Krizin arkasında yatan asıl sebep yıllardır süren ekonomik ve siyasal sorunlar olmuştur. Esad, iktidarı ele geçirdikten sonra babası gibi ekonomik reformlar yapacağını ilan etmiş; ülkeye yabancı bankaların girmesine müsaade edeceğine, piyasayı yabancı yatırıma açacağına ve ekonomiyi liberalleştireceğine dair vaatlerde bulunmuştur. İç savaştan önce çok çeşitli olan Suriye ekonomisini, perakende satış, tarım, turizm ve endüstri oluşturmaktadır. Devlet projelerinin kullanımı, kamu sektörü işleri ve patronajları dağıtmak amacıyla kurulmuş profesyonel birlikler aracılığıyla Suriye ekonomisi politize edilmiştir. Bu sayede yozlaşmış ve düşük gelirli bir bürokrasi oluşmuştur. Esad, büyümenin yönünü şehirli hizmet sektörüne kaydırmak ve ülkeyi ulusararası ticarete açmak gibi uzun vadede işe yarayacak reformlar gerçekleştirmiştir. Ülke ekonomisinin büyük çoğunluğunu oluşturan tarım sektörü, artan kuraklık sebebiyle yıkıma uğramıştır ve bu da Suriye halkı için ekonomik çöküşün habercisi olmuştur (Özdemir, 2016). Ekonomik reform sürecinde en dikkat çeken şey turizm, ticaret ve bankacılık sektörlerinde olan gelişimdir. Mesela 20 milyar dolar gibi bir para lüks ev ve oteller için harcanmıştır. 2010 yılının iki aylık bir süre diliminde 28 tane turizm projesi hayata geçirilirken aynı zamanda 48 tane tekstil firması kapanmıştır (Şen, 2013). Yapılan reformlarla bu süreçte, Esad ailesinden olmak üzere kendi kapitalistlerini yaratmıştır ve 'eş-dost' kapitalizmi şeklinde ilerlemiştir. Bu yeni kapitalist sınıflar için yapılan hastaneler, üniversiteler ve özel okullar kamusal hizmetin kalitesinde düşüş yaşatmıştır (Hinnebusch, 2012). Bu sayede Hafız Esad rejiminin iktidarda kalmasında en önemli etken olan kırsal kalkınma sekteye uğramış ve Suriye nüfusunun büyük bir kısmını oluşturan kırsal kesimin gelir kaynakları

kesilmiştir. Kırsal kesim bu ekonomik politikalar sonucu fakirleşme ve zorunlu göç etmeye mecbur kalmıştır. Zorunlu göç sonucu kentlerde artan gecekondulaşma ve barınacak yer bulamama sorunu, alım gücünün azalması, çoğunluğu üniversite mezunu olan gençlerin işsizlikle imtihanı, rüşvet ve yolsuzlukların had safhada olması ekonomiyi iyice çıkmaza sokmuş ve halkın öfkelenmesine sebep olmuş bu da isyanların başlangıcını fitillemiştir (Süer, 2012).

Esad'a yönelik protestolar yapan halkın başlıca reform talepleri şunlar olmuştur;[4]

- 8 Mart 1963 tarihinden beri ülkede uygulanan olağanüstü halin kaldırılması,
- Bireysel hakların tanımlanması (Suriye kimliği olmayan Kürtlere vatandaşlık hakkı verilmesi),
- Gelir adaletsizliğini gidermek,
- İçişleri Bakanlığı başta olmak üzere, çeşitli hükümet kurumlarının sivilleştirilmesi, güvenlik birimlerinin görev alanlarının yeniden tanımlanması, yasama, yürütme ve yargı organlarının yapılandırılması ve yargının bağımsızlaştırılması,
- Siyasi partiler yasasında değişiklik yapılması ve iktidardaki Baas Partisi'nin gücünün sınırlandırılması

Beşar Esad iktidara geldikten sonra Batı'da eğitim görmüş bir lider olarak verdiği reform vaatleriyle halkın umudu olmuş fakat yaptığı reformların kendi iktidarını tehlikeye soktuğunu görünce geri adım atmıştır. Bu durum halkı reform talepleriyle sokak hareketlerini başlatmaya sürüklemiştir (Wieland, 2011). Beşar Esad, Ortadoğu'da etkisini gösteren Arap Baharı'nın kendi ülkesine de sıçrayabileceğini düşünmemiştir. The Wall Street Journal gazetesine verdiği röportajda halk hareketlerinin görüldüğü ülkelerde yönetimde reforma gidilmesi gerektiğini ve halkın taleplerinin karşılanması gerektiğini söylemiş, bu da Esad'ı yıkıma sürüklemiştir (Ebrem, 2019).

[4] https://www.tuicakademi.org/turkiyenin-suriye-sorunu-ve-ic-savasin-turkiyeye-etkisi/

Türkiye savaş başladığında komşularla sıfır sorun politikasından dolayı olaylara tam anlamıyla müdahalede bulunmamış ve henüz ilişkilerini düzelttiği ve birçok alanda anlaşma ve projenin hazırlıklarının yapıldığı Suriye'de krizin bir an önce çözülmesine yönelik adımlar atmaya çalışmıştır. Erdoğan, Arap Baharı sürecinde bu ülkelere yaptığı ziyaretlerde, yöneticilerden halkın taleplerine karşılık vermesi yönünde telkinlerde bulunmuş bu da Arap Baharını yaşayan ülkelerdeki halkın Erdoğan'ı kurtarıcı bir lider olarak görüp umut bağlamalarına sebep olmuştur. Erdoğan'ın bu tavrı bölge siyasetinde aktif rol almayı hedeflediğini göstermektedir. İyi ilişkilerin hızla ilerlediği Suriye'de halkın demokrasi ve özgürlük taleplerinin şiddetle bastırılmasıyla, Erdoğan artık Suriye'de çatışmaların durdurulması ve reformlar yapılması gerektiğini yönünde Beşar Esad'a sert şekilde uyarılarda bulunmuştur. Suriye de aynı sertlikte Türkiye'ye karşılık vermiş ve Suriye'nin iç işlerine karışılmaması gerektiğini aksine rejim muhaliflerinin terörist olarak tanınması gerektiğini söylemiştir. Bu anlaşmazlıkların üzerine Türkiye de uluslararası toplumla beraber Suriye'ye yaptırımlar uygulamaya başlamış ve düzeltilmeye başlanan ilişkiler yeniden gerilemiş hatta eskisinden daha kötü bir boyut kazanmıştır. Savaş, Türkiye'nin sınır güvenliğini tehdit etmeye başladığından Suriye için diplomatik yolların tükendiği anlaşılmış, yaptırımların dışında Suriye'ye sınır ötesi operasyonlar da söz konusu olmuştur.

İktidara geldikten sonra krize kadar Türkiye'yle iyi ilişkiler içinde olan Esad, Arap Baharıyla birlikte başlayan krizin başlamasıyla Erdoğan'dan uyarılar almış fakat bu uyarıları dikkate almayıp halkına karşı şiddet uygulamaya devam edince Türkiye artık tarafsızlığı bırakıp Esad rejiminin karşısına geçmiş ve Türkiye'nin sınır güvenliğini tehdit eden olaylarla karşılaştığında Suriye'ye karşı askeri operasyonlar düzenlemiştir. Savaşın başlamasıyla sınırdan giren binlerce mülteci Türkiye'ye sığınmıştır. Kimi Türkiye'nin kurduğu çadır kentlerde yaşarken kimi de farklı şehirlerde yaşamlarını devam ettirmiştir. Suriyeli mülteciler için AB ve ABD çok küçük bir bütçe ayırmış ve mültecilerin maliyeti Türkiye'nin üzerine kalmıştır.

2.2. Ahmet Davutoğlu Hükümetleri Öncesi Türkiye-Suriye İlişkileri

Adana Mutabakatı'na kadar olan süreçte Suriye-Türkiye ilişkileri su sorunu, terör ve Hatay sorunlarından dolayı hep gergin gitmiştir. Adana Mutabakatı'nın imzalanmasıyla Suriye, terör örgütü PKK'nın Suriye uzantısı olan YPG'ye desteğini çekmiş ve örgütün lideri Öcalan'ı sınır dışı etmiştir. Mutabakat sonrası ilişkiler düzelmiştir.

Suriye'nin bağımsızlığını kazanmasından sonra Hatay'ın Türkiye'nin mi yoksa Suriye'nin mi sınırları içinde kalacağı tartışması başlamış ve çözüme kavuşturulamamıştır. 1939 yılında Hatay'da yapılan bir referandumla çoğunluğun Hatay'ın, Türkiye sınırlarında kalmasını istediği bir referandumla Hatay Türkiye topraklarına katılmıştır. Fakat yaklaşık yarım asır boyunca bu olay iki ülkenin arasında sorun olarak devam etmiştir (Dayı, 2002).

Tarih boyunca bölgede var olmuş bütün devletler arasında, buradaki su kaynaklarının kullanımı konusunda ihtilaf ve çatışma var olmuştur. Bu sorun 20. yüzyılda da bölgedeki yüz ölçümü açısından en büyük iki devlet olan Türkiye ile Suriye arasında da devam etmiştir. Irak, Suriye ve Türkiye'nin sınırlarından geçen Fırat ve Dicle nehirlerinin aktığı Mezopotamya bölgesi, bu bölgenin en önemli su kaynaklarını oluşturmaktadır. Bu ülkeler su kaynaklarını daha verimli kullanmak adını ulusal projeler üretmiş bu da aralarında sorunlar çıkmasına sebep olmuştur. 1954 yılında Fırat nehri üzerinde yapılan Keban ve Karakaya barajları, Suriye ve Irak'ın Türkiye'yi suyu gasp etmekle suçlamasına sebep olmuştur. Bu olayın üzerine Türkiye'nin GAP projesi devreye girince Suriye de Türkiye'ye karşı, terör örgütü PKK'yı desteklemeye başlamıştır[5] (Benek, 2009). Türkiye'nin buradaki amacı kendi topraklarında bulunan sular üzerinde istediği gibi kullanım hakkı olması ama bunu yaparken de diğer devletlerin yararını düşünmesi olmuştur (Aytemiz ve Kodoman, 2006).

[5] GAP projesi için bkz. http://www.gap.gov.tr/gap-nedir-sayfa-1.html

Suriye'nin, Hatay ve su sorunlarını sebebiyle PKK'yı desteklemesi ve terör örgütü lideri Abdullah Öcalan'ın topraklarında kalmasına izin vermesi sonucu Türkiye Suriye'ye karşı nota vermeye mecbur kalmıştır. Türkiye bu sorunu diplomatik olarak çözüme kavuşturmak istemiştir. İki ülkenin yanı sıra uluslararası toplum da olası bir sıcak çatışmada çekinirken Mısır ve İran'ın girişimleriyle iki ülkenin temsilcileri Adana'da bir araya gelip mutabakat imzalamışlardır. Türkiye ve Suriye arasında çok büyük bir sorun olan terör konusu 1998 yılında imzalanan Adana Mutabakatıyla 2011 Suriye iç savaşının başlangıcına kadar geçici bir çözüme kavuşmuştur (Gökcan, 2018).

Mutabakat gereğince Suriye şu konuları taahhüt etmiştir

- Suriye kendi topraklarından Türkiye'nin güvenlik ve istikrarını tehlikeye atacak eylemlere izin vermeyecek. Suriye, PKK'nın silah, lojistik ve mali destek sağlamasına ve propaganda faaliyetlerine izin vermeyecek.
- Suriye, PKK'yı terör örgütü olarak ilan etmiştir. Suriye, diğer terör örgütlerinin yanı sıra PKK ve uzantılarının topraklarındaki faaliyetlerini yasaklamıştır.
- Suriye, PKK'nın topraklarında eğitim kampı kurmasını ve ticari faaliyetlerde bulunmasını yasaklamıştır.
- Suriye, PKK üyelerinin transit yollarla üçüncü ülkelere gitmesine izin vermeyecektir.
- Suriye, PKK liderlerinin topraklarına girmesini engelleyecek ve gümrük yetkililerine bunun için talimat verecektir (BBC, 2019).

Adana Mutabakatı'nın imzalanmasıyla düzelen, ilişkiler 2002 yılında Ak Parti'nin iktidara gelmesiyle daha iyi bir seyir izlemiştir. 2003 yılında ABD'nin Irak'taki eylemlerinde Türkiye topraklarını kullanmak istemesi ve hükümetin meclis onayına sunduğu 1 Mart tezkeresinin meclis tarafından reddedilmiştir (Babacan, 2018; Türkmen, 2021). Bu sonuç Suriye tarafından memnuniyetle karşılanmış ve iki ülkenin ilişkilerinin geleceği açısından önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca 200 yılında dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in, Hafız Esad'ın cenaze katılması da ilişkileri olumlu yönde etkilemiştir (Milliyet, 2000).

Türkiye ile Suriye arasında 2004 yılında imzalanan serbest ticaret anlaşması, dış ticaretin ve yatırımların karşılıklı olarak arttırılmasını hedeflemiştir (Akal, 2008).

Beşar Esad 2004 yılında yaptığı Türkiye ziyaretinde Türk iş adamlarıyla bir araya gelmiş ve vizesiz serbest dolaşım hakkında istişarelerde bulunmuştur. Sonrasında alınan kararla, Türk iş adamları, sanayici ve tüccarlarına serbest dolaşım hakkı sağlanmıştır. Bu ziyaret aynı zamanda 1946 yılından beri ilk defa Suriyeli bir devlet başkanının Türkiye'ye ziyareti olmuştur. Aralık 2009 yılında dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Suriye'ye yaptığı ziyaretteki görüşmeler sonucunda yayınlanan ortak bildiride Türkiye-Suriye Emlak Komisyonu toplantılarının sürdürüldüğüne dair desteklerini yinelemişlerdir. 4 Eylül 2008'de Fransa, Türkiye ve Katar'ın liderlerinin katılımıyla Şam'da, Orta Doğu'nun barış ve istikrarı için 'İstikrar İçin Diyalog' adı altında bir zirve toplantısı yapılmıştır. Türkiye'nin arabuluculuğunda gerçekleşen bu zirvede Türkiye uluslararası ilişkilerde ve bölgede güvenilirliğini ve prestijini artırma amacı gütmüştür. Aynı zamanda İsrail-Suriye ve Filistin sorunlarının çözümünde de katkısı olmuştur. 2009 yılında Irak'ta meydana gelen bazı olumsuz olaylardan Suriye sorumlu tutulmuştur. Bunun üzerine dönemin Dış İşleri Bakanı Ahmet Davutoğlu aynı gün içerisinde hem Irak hem Suriye'de bulunmuştur ve iki ülke liderlerine ilişkilerin iyiliği için birbirlerine karşı daha dikkatli bir dil kullanmaları gerektiğine dair uyarılarda bulunmuştur.

16 Eylül 2009'da Erdoğan'ın davetlisi olarak Türkiye'ye gelen Beşar Esad'la yapılan karşılıklı görüşmeler sonucunda Türkiye-Suriye Yüksek Düzeyli Stratejik İş birliği Konseyi'nin kurulması kararlaştırılmıştır. Yine aynı gün Suriye-Türkiye arasındaki vizelerin kaldırılmasına yönelik imzalar atılmıştır ve iki ülke arasında taşımacılık yapan tırlara yönelik vergilerin kaldırılması kararı da alınmıştır. 18 Eylül 2009'da tamamen vizesiz geçiş uygulaması başlatılmıştır. 12-13 Ekim 2009'da yapılan Suriye-Türkiye Yüksek Düzeyli Stratejik İş birliği Konseyi Birinci Bakanlar Kurulu toplantısında karşılıklı olarak diplomatların eğitilmesi, Türkiye-Suriye tren yolu ulaşımına ağırlık verilmesi, dış ticaret hacminin 5 milyar dolara çıkarılması, Suriyeli ve Türk lisans öğrencilerinin üniversite değişim programlarına katılması ve Fırat-Dicle ve Asi nehirleriyle ilgili sorunların çözülmesine dair müzakerelerde bulunulmuştur (Tan, Belli ve Aydın, 2012).

Arap Baharı'nın Suriye'ye etkisinden sonra halkın protestolarına karşı Esad'ın şiddetle karşılık vermesi Türkiye tarafından hoş karşılanmasa da Türkiye ilk başta tarafsız bir tutum sergilemiştir. Dış İşleri Bakanı Ahmet Davutoğlu 6 Nisan 2011'de

Şam'a gitmiş ve sivil halka karşı orantısız güç kullanan Esad'ı, ülkede yıllardır mevcut olan olağanüstü halin kaldırılması, Kürtlere vatandaşlık verilmesi, şiddet kullanımını bırakması ve bir an önce halkın reform taleplerini gerçekleştirmesi konusunda uyarmıştır. Hatta Davutoğlu Esad'a reform konulu bir konuşma yapması için bir metin taslağı hazırlamıştır. Türkiye'nin uyarılarını dikkate almayan Esad aynı zamanda Türkiye'ye Suriye'nin iç işlerine karışmaması konusunda tepki göstermiştir. Bunun üzerine Erdoğan 11 Ağustos 2011 tarihinde şu açıklamayı yapmıştır: "Ben lafı eğip bükmeyi sevmem, samimi bir ifadeyi burada kullanmak istiyorum. Deniz tükenmektedir, bu yol çıkmaz sokaktır. Dökülen kan, halkınızla aranızdaki bağı kopartıyor. Her damla kan, uluslararası toplumu size karşı önlem almaya biraz daha yaklaştırıyor." (Al Jazeera, 2014).

Bu çağrılara da uyulmayınca Davutoğlu: "Artık Suriye ile konuşulacak bir şey kalmamıştır" açıklamasını yapmıştır ve Esad yönetimine karşı, Suriye devlet bankalarıyla ilişkilerin kesilmesi, Suriye mali varlıklarının durdurulması, Suriye ordusuna askeri malzeme ve tedarikinin durdurulması, ticari ve ekonomik ilişkilerin dondurulmasını kapsayan yaptırımlar uygulayacağını açıklamıştır. Ticaret hacmi hızla düşmüş, Türkiye'ye sığınan mülteci sayısı hızla artmıştır. Türkiye, ÖSO'nun Türkiye'de örgütlenmesini desteklemiş ve muhaliflerin İstanbul'da ofis açmasına müsaade etmiştir. Mart 2012'de Türkiye'nin Şam Büyükelçiliği kapatılmıştır (Al Jazeera, 2014). Bu aşamadan sonra artık Türkiye ve Suriye ilişkileri kopma noktasına gelmiştir. Suriye'de oluşan iç savaşın artık Türkiye'ye de ağır yansımaları olmuştur.

2.3. Türkiye ile Suriye Arasında Gerginliği Arttıran Olaylar

Türkiye ve Suriye arasındaki ilk ve en önemli olay Türk savaş uçağının Suriye tarafından düşürülmesi olmuştur. 22 Haziran 2012 günü Malatya'dan kalkan Türk savaş uçağı, keşif sırasında Suriye tarafından düşürülmüş ve iki pilotumuz şehit olmuştur. Türkiye uçağın uluslararası hava sahasında düşürüldüğünü, Suriye ise uçağın Suriye hava sahasında görülüp düşürüldüğünü söylemiştir. Bunun üzerine Türkiye, Suriye ile olan angajman kurallarında değişikliğe gitmiş ve TSK Suriye sınırına yeni askeri konvoylar göndermiştir. Daha sonra olayla ilgili olarak Cumhuriyet Gazetesi'ne konuşan Esad, Türkiye'ye ait savaş uçağını düşürmelerinden

dolayı pişmanlıklarını dile getirmiştir (Al Jazeera, 2012). Türkiye vakit kaybetmeden olayı uluslararası arenaya taşıyarak NATO, bazı Arap ülkelerinin büyükelçileri ve AB temsilcilerine olaya ilişkin bilgi vermiştir. Ankara'nın talebiyle NATO üyeleri, Suriye'nin silahsız Türk uçağını düşürmesine verilecek cevabı belirlemek için toplanmış ve toplantıda NATO üyeleri, Türkiye ile tam dayanışma içinde olduğu mesajını vermiştir (TRT Haber, 2015).

Sınır güvenliğimizi tehdit eden diğer bir olay ise 2013 yılında Hatay'ın Reyhanlı ilçesindeki Cilvegözü Sınır Kapısı'nda gerçekleşmiştir. Suriye'den gelen bomba yüklü bir aracın sınır kapısında patlaması üzerine 3'ü Türk vatandaşı, 13 kişi hayatını kaybetmiş, çok sayıda kişi yaralanmıştır (NTV, 2013). Cilvegözü sınır kapısı Türkiye'nin Suriye üzerinden Ortadoğu'ya açılan en önemli sınır kapısıdır. Bu bölge sınıra yakın ve savaştan kaçanların kamplarının olduğu bir bölge olduğundan Esad'ın saldırısına açık bir bölgedir. Burada gerçekleşecek olan bir saldırı hem sınır kamplarında yaşayan Suriyeli vatandaşları hem de Türkiye'yi etkileme potansiyeline sahiptir.

11 Mayıs 2013'te yine Hatay'ın Reyhanlı ilçesinde iki bomba yüklü aracın infilak etmesiyle çok sayıda vatandaşımız yaralanmış ve hayatını kaybetmiştir. Türk hükümeti yapılan araştırmalar sonucu olayın Suriye istihbarat örgütü El-Muhaberat tarafından yapıldığını açıklamıştır. Fakat rejim suçlamaları reddetmiştir. Suriye Enformasyon Bakanı Ümran el Zuhbi, düzenlediği basın toplantısında "Suriye böyle bir şey yapmadı ve asla yapmaz. Çünkü bizim değerlerimiz böyle bir şeye izin vermez" demiştir (BBC, 2013). Reyhanlı savaştan kaçan Suriyelilerin çok yoğun olarak yaşadığı bir yerdir. Olaylardan sonra Reyhanlı başta olmak üzere pek çok şehirde Suriyelilere yönelik protesto gösterileri düzenlenmiştir.

3 Ekim 2012 günü Tel Abyad'dan Akçakale'ye düşen havan mermisi 5 kişinin ölümüne yol açmış ve Türkiye buna karşılık Suriye'ye top atışlarında bulunmuştur. Dönemin Dış İşleri Bakanı Ahmet Davutoğlu olayla ilgili, ateşin kim tarafından atıldığını bildiklerini ve mevcut mermilerin sadece Suriye ordusunun elinde olduğunu açıklamıştı. Sorunu uluslararası mercilere taşıyan Türkiye, NATO'yu toplantıya çağırmış ve NATO caydırıcılığını Türkiye için ortaya koymuştur. Hadiseden sonra parlamento TSK'nın sınır ötesine askeri operasyon düzenlemeye izin veren tezkereyi onaylamıştır (Al Jazeera, 2012). Tezkereye HDP ve olası bir Türkiye-Suriye sıcak

çatışmasından çekinen CHP ret oyu vermiştir. Ak Parti ve Kuzey Suriye'de bir Kürt devleti tehlikesinin engellenmesine olan inancından dolayı MHP lehte oy vermiştir.

11 Ekim 2012 tarihinde Moskova-Şam seferi yapan Suriye uçağında askeri malzeme taşıma haberi alınması üzerine uçak Ankara Esenboğa Havalimanı'nda inişe zorlanmıştır. Uçakta askeri haberleşme cihazları ve askeri aletlerin olduğu tespit edilmiştir. Türkiye'den kalkıp Suriye üzerinden uçuş yapan uçaklar Suriye hava sahasının güvenli olmaması sebebiyle zorunlu iniş yapmışlardır. Bu olayla Türkiye-Rusya ilişkilerinde gerginlik ihtimali oluşmuş ve Suriye, Türk uçaklarına hava sahasını kapatmıştır (Bloomberght, 2012).

Türkiye, Suriye'den gelen tehditlerin önüne geçmek ve sınır güvenliğini sağlamak için gerekli gördüğü bölgelere Patriot Füzeleri yerleştirilmesi için NATO'ya başvurmuş ve onay almıştır. Bu durumdan son derece rahatsız olan Rusya Dış İşleri Bakanı Sergei Lavrov, füzelerin yerleştirilmesi sonucu bölgenin istikrarsızlaştırılmasının kaçınılmaz olduğunu dile getirmiştir. Bunun üzerine NATO Genel Sekreteri Andres F. Rasmussen, füzelerin sadece savunma amacıyla yerleştirileceğinin teminatını vermiştir. Konuyla alakalı Rasmussen NATO'nun fikrini şu şekilde açıklamıştır: 'Patriot sistemlerinin mevzilenmesinin Türkiye'nin savunma kabiliyetinin arttırılmasına ve ittifakın güneydoğu sınırındaki krizin daha da ileri gitmesini önlemeye katkıda bulunacaktır' (Milliyet, 2012). Ayrıca NATO, NATO üyesi olan bir devletin savunulmasına ve Türk vatandaşlarının gelebilecek her türlü tehdide karşı güvende olmasına vurgu yapmıştır. NATO Dış İşleri Bakanları toplantısında onaylanan Patriot Füzeleri'nin Almanya, Hollanda ve ABD ülkelerinden temin edileceği belirtilmiştir (BBC, 2012). Patriot füze sistemleri mecliste CHP tarafından, Türkiye'nin aktif bir savaş içerisine çekilmeye çalışılması ve savaşın ağır maliyetinin Türkiye'nin üzerine kalması sebebiyle eleştirilmiştir. Uluslararası alanda da İran ve Rusya'nın, Türkiye'nin bölge üzerindeki aktif rolünden rahatsız olmasına sebebiyet vermiştir.

Dönem içerisinde Suriye ile Türkiye arasındaki bir başka olay ise 16 Eylül 2013 günü yaşanmıştır. Sınır ihlali yapan ve uyarılmasına rağmen uyarıları dikkate almayan bir Suriye helikopteri düşürülmüştür. Suriye Genel Kurmay Başkanlığı ise uçağın askeri bir amacı olmadığını ve Türkiye'nin aceleci davrandığını belirterek Türkiye'yi suçlamıştır (BBC, 2013). Hadiseden 6 ay kadar sonra ise 23 Mart 2014 günü sınır ihlali

yapan bir Suriye savaş uçağı Türkiye tarafından düşürülmüştür. Lazkiye etnik ve din bakımdan heterojen bir nüfusa sahiptir ve Akdeniz'e kıyısı olan bir şehirdir. Esad rejiminin güvenliği, ekonomisi ve devamlılığı için de çok önemlidir. Lazkiye'nin muhaliflerin elinde olması sebebiyle rejim bu bölgeye operasyon düzenlemiştir. Operasyon Esad'ın lehineyken Türk savaş uçaklarının, Türk sınırını ihlal eden Suriye uçağına ateş açması sonucu bölge muhaliflerin eline geçmiştir. Suriye rejiminin iddialarına göre Türkiye'nin, terör gruplarını etkisiz hale getirmek için bölgede bulunan Suriye savaş uçağını düşürmesindeki amacı, terör gruplarını desteklemektir. Türkiye gerçekleştirdiği her olaydan sonra NATO ve BM'yi bilgilendirerek, operasyonların meşruluğunu sağlamaya çalışmıştır. Konuyla ilgili dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan: "Bugün 12.15 civarında yine bir haşhaşi, kalktılar bunlar, Suriye uçağı bizim sınırlarımızı, hava sahamızı ihlal ettiler. F-16'larımız kalktı ve bu uçağı vurdu. Niye? Eğer sen benim hava sahamı ihlal edecek olursan bundan sonra bizim tokadımız ağır olacak. Onun için ben, başta Genelkurmay Başkanım olmak üzere, Silahlı Kuvvetlerimizi, o şerefli pilotlarımızı huzurlarınızda tebrik ediyorum. Hava Kuvvetlerimizi tebrik ediyorum. Mesele bu." açıklamasında bulundu (AA, 2014).

Suriye'deki krizin barışçıl yollara çözüme ulaşması amacıyla 22 Ocak 2014 tarihinde BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon'un ev sahipliğinde yapılan Cenevre-2 konferansında kriz konusunda çözüme varılamamıştır. Ayrıca Suriye rejimi temsilcileri Türkiye'nin terörist grupları desteklediğini ifade etmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda Türkiye'nin 'Esad'sız Çözüm' teklifi kabul edilmemiştir.

2.4. Ahmet Davutoğlu'nun Ortadoğu'ya Bakışı ve Hükümetleri Döneminde Türkiye-Suriye İlişkileri

Ahmet Davutoğlu Stratejik Derinlik adlı kitabında Türkiye ve Suriye'nin, değişen dünya şartlarında, pragmatik ve realist bir diplomatik tutum sergileyerek ilişkilerini yeniden şekillendirmeleri konusunda bazı görüşlerini dile getirmiştir. Türkiye-Suriye ilişkilerinin Doğu Akdeniz politikası ve dengeleri açısından önemli bir yeri vardır. Davutoğlu'na göre kendi menfaatlerini ön planda tutarak Akdeniz politikasını oluşturan Türkiye, yine de gerginlik ve uzun dönemli ittifak politikaları

değil kısa süreli, dengeli ve aktif bir siyaset izlemelidir. Türkiye bu dönemde bu politikaya bağlı kalarak İsrail ile Suriye arasındaki gerginliklerde arabulucu olarak devreye girmiş ve Suriye ile ilişkilerinin düzelmesini sağlamıştır. Ortadoğu ve Akdeniz havzasındaki olaylara karşı Türkiye'nin aktif bir tutum sergilemesi Türkiye'nin sınır ve bölgesel güvenliği açısından önemlidir. Bölgesel politikalar en geniş alana yayılmalı ve Türkiye'nin Suriye ile olan ilişkilerine geniş çaplı bakıldığında bütün Doğu Akdeniz'i stratejik olarak hedef alan bir politikanın var olması gerekmektedir. Suriye ile Türkiye bölgesel politikalar açısından birbirine muhtaç iki ülke konumundadır. Suriye Türkiye'yi güneye bağlarken, Türkiye ise Suriye'nin batıya açılan kapısıdır. Bu bölge bir çatışma alanı olarak görülse bile aslında gerek lojistik gerek tarım gerekse ortak su alanlarının kullanımı açısından büyük bir ticari potansiyel taşımaktadır. Ak Parti'nin iktidara gelmesinden sonra iki ülke arasındaki iş birlikleri artmış olsa da tarih boyunca sürekli gergin devam etmiştir. Türkiye'nin diplomatik olarak daha sıcak çatışma içerisinde olduğu Yunanistan'la olan ilişkileri bile Suriye ile olan ilişkileriyle kıyaslandığından diyaloğa daha açık olmuştur (Davutoğlu, 2013).

Öngörülen bu iş birliği potansiyeli, ilişkilerin geliştirilerek ticari bir ortak havza oluşturulması fikirleri, Suriye'deki iç savaşın başlamasından önce ortaya çıkmıştır. Tarih boyunca çeşitli sebeplerle sürekli olarak gergin seyreden iki ülke arasındaki ilişkiler, Ak Parti iktidarıyla beraber 2002'den sonra gelişmeye başladıysa da Suriye iç savaşından sonra Esad rejiminin halk hareketlerine şiddetle karşılık vermesi sonucu tamamen kopmuştur. Ahmet Davutoğlu'nun henüz aktif siyasetin içinde yer almadığı dönemlerde ortaya koyduğu bu fikirler kendisinin Başbakanlık dönemlerinde dahi, bölgesel dinamiklerin tamamen değişmesi ve çok farklı bir konjonktürün var olmasından dolayı uygulanamamıştır. İki ülke arasında Ak Parti dönemi öncesinde var olan sıcak temas ve çatışmalar yeniden gündeme gelmiştir. Türkiye'nin en uzun kara sınırı olması sebebiyle Suriye'de yaşanan iç savaş, Türkiye'nin özellikle sınır yerleşimlerini büyük ölçüde etkilemiştir. Etkilenen bu sınır yerleşimlerinden bir tanesi Gaziantep'in Suruç ilçesine sınır olan Kobani (Ayn el-Arab) bölgesidir.

Kobani (Ayn el-Arab), Türkiye-Suriye sınırında, Suriye'nin kuzeyinde yer alan Halep eyaletine bağlı, Kürtler'in elinde bulundurduğu iki bölgenin tam ortasında bulunan ve Kürtler'in yoğun olarak yaşadığı bir bölgedir. Arapçada Ayn-el Arab

olarak adlandırılır. Suriye'deki iç savaştan sonra önemi artmıştır. PYD'nin Türkiye sınırı boyunca kurmayı planladığı Rojova Özerk Bölgesi'nin sınırları içinde yer almaktadır. Bu plan Türkiye'nin sınır güvenliğini ve toprak bütünlüğünü tehlike altına sokmaktadır. Bölgeye hâkim olmak isteyen diğer bir tehditse IŞİD'tir. IŞİD'in amacı Türkiye ile en uzun sınır komşusu olmak ve etkinlik alanını artırıp daha fazla yayılmaktır. IŞİD 29 Haziran 2014'te başlattığı saldırılarla ÖSO'nun elinde bulundurduğu yerleşim yerlerini ele geçirdiğini ve Türkmenler'in yaşadıkları yerlere yaptıkları saldırılarda önemli yol kat ettiklerini açıklamış ve sınır boylarındaki Kürtleri de teslim olmaya çağırmıştır.

Kobani (Ayn el-Arab) Haritası

(https://www.google.com/maps/place/Ayn+el-Arab,+Suriye/@36.8828529,38.3337368,14z/data=!3m1!4b1!4m5!3m4!1s0x15315e51f7b65f5f:0xe0fcf5afc880bd73!8m2!3d36.8903434!4d38.3500108)

3 Temmuz 2014'te Cerablus ve Kobani bölgesinde PKK'nın Suriye uzantısı PYD'nin silahlı kolu YPG ve IŞİD arasında çatışmalar başlamıştır. Kobani'ye doğru hızla ilerleyen IŞİD'e karşı PYD, bazı muhaliflerle iş birliği arayışına girmiş fakat PYD'nin Esad'a karşı olmamasından dolayı beklediği yardımı bulamamıştır. Bunun üzerine Mesud Barzani'den yardım isteyen PYD ilk yardımında karşılık bulamamış fakat ikinci yardım talebinde Barzani, PYD'nin peşmerge ve silah talebini kabul etmiş fakat bu sefer Türkiye kendi toprakları üzerinde planlanan bu operasyona müsaade etmek istememiştir. Türkiye'deki Kürtler'den ve BDP'den tepki alan hükümet Kobani'ye sadece insani yardımların geçişine izin vermiştir ve dönemin

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, IŞİD ve PYD'nin ayrı tutulamayacağını, ikisini de terör örgütü olarak kabul etiklerini açıklamıştır.

Dönemin Başbakanı Ahmet Davutoğlu: "Kobani'dekiler bizim kardeşimizdir. Biz, Kürt, Türk, Arap diye bakmıyoruz. Ancak eğer Kobani'ye müdahale edilecekse, biz de diyoruz ki, Suriye'nin tamamına müdahale edilsin." açıklamasında bulunmuştur (Hürriyet, 2014). Kobani'de çarpışmaların yoğun olarak yaşandığı günlerde PYD Eş başkanı Salih Müslim Türkiye'ye gelerek Başbakan Ahmet Davutoğlu'yla görüşmüş ve Kobani için askeri yardım kanallarının açılması için Türkiye'nin desteklerini beklediklerini söylemiş ve Başbakan Davutoğlu da bu olaya ılımlı bakmıştır.

Kobani olaylarından dolayı Türkiye yeniden iç ve dış politikada sıkıntılı günler yaşamaya başlamıştır. 2 Ekim 2014 günü Türk hükümeti TSK'nın Irak ve Suriye'de sınır ötesi operasyon ve müdahale yetkisi veren tezkereyi meclisten geçirmiştir. ABD öncülüğündeki koalisyon güçleri ve Türkiye'nin yardımıyla, Irak Peşmergesi Türkiye üzerinden Kobani'ye geçmiş ve burada ÖSO ile IŞİD'e karşı savaşmıştır. 26 Ocak 2015 tarihinde Peşmerge, ÖSO ve PYD'nin kara, koalisyon güçlerinin hava saldırılarıyla, IŞİD ağır kayıplar vererek geri çekilmiştir. YPG, IŞİD'e karşı verdiği bu mücadelede uluslararası alanda tanınırlığını arttırmıştır. ABD, YPG'yi Suriye iç savaşındaki en büyük müttefiki olarak görmeye başlamış ve bundan dolayı YPG'ye karşı askeri, ekonomik ve diplomatik yardımlarda bulunmuştur. ABD ve PYD iş birliği ile Kobani'nin Kürtler'in eline geçmesiyle Türkiye sınırında bir Kürt bölgesi oluşturulmuştur (Korgun, 2021). Türkiye'nin, ÖSO askerlerinin ve Peşmerge'nin Suriye topraklarına girip savaşmasına müsaade etmesini, Şam Hükümeti, komploculuk ve Suriye topraklarının bütünlüğüne saldırganlıkla suçlamıştır. Süreç sonunda Türkiye yaptığı yardımlardan ve siyasi duruşundan dolayı hakettiği takdiri alamamış ve Kürt kamuoyunu memnun edememiştir (Yazıcı, 2018).

Suriye krizinin küresel bir boyut kazanmasıyla, krizin çözümü için BM nezdinde Cenevre-1 ve Cenevre-2 konferansları ile başka birçok diplomatik adım atılmasına rağmen kriz, Rusya'nın Esad'lı çözüm blokajıyla çözüme kavuşturulamamıştır. Krizin Esad'sız çözümü için iki yol görünüyordu: Uluslararası bir operasyon ya da muhaliflerin Esad'a karşı bir üstünlük sağlamasıdır. İlk yol için BM Konseyi'nden gerekli karar çıkmamıştır. Gözler daha çok bölgede önemli bir tehdit unsuru olan IŞİD'e çevrilmiştir. Tüm çaba IŞİD'i mağlup etmek için

harcanmıştır. İkinci yol, zaman zaman birbirleriyle de çatışma içerisine giren muhalefetin parçalı yapısı, mühimmat eksikliği, Esad'ın hava saldırıları ve İran'dan getirdiği askerlerden dolayı muhalefetin sürekli yenilgisine sebebiyet vermesidir.

Bunun önüne geçmek amacıyla ABD ve Türkiye önderliğinde, muhalif askerilerin eğitilmesi ve organize olabilmeleri için 'Eğit-Donat Programı'nın uygulanmasına karar verilmiştir. Programa Katar ve Suudi Arabistan'dan da destek beklenmiştir. Bu açıdan bakıldığında bahsi geçen ülkelerin ortak karara vardıkları düşünülebilir. Bu programın iki ülke arasındaki stratejik ortaklık çerçevesinde atılmış önemli bir adım olduğuna dikkat çekilmiştir. Pentagon'dan programın içeriğine dair, programın amacının temel askeri yetenek ve organizasyonel kapasite sağlamak olduğu ve böylece IŞİD'e karşı toplumlarını koruyabilme kapasitelerinin olabileceği ancak henüz hava savunmasını sağlama eğitimi vermeyecekleri açıklaması yapılmıştır. Bu program önemli fakat yetersiz bir adım olarak görülmektedir (Kurt, 2015).

Dış İşleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu da eğit-donat programının IŞİD'le mücadele amacının Esad'la mücadeleye entegre edilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Kurt, 2015). 3 yıl sürmesi planlanan eğit-donat programında Suudi Arabistan'da eğitilenlerle beraber toplam 5000 kişinin olması ve üç ülkeden üç yılda on beş bin kişinin eğitilmesi planlanmıştır (Aljazeera, 2015).

Program öncesinde muhaliflere, Esad ve ona yakın güçlerle savaşılmayacağına dair belge imzalatmaya kalkan ABD'ye tepki gösteren muhalifler, eğit-donat programından ayrılmıştır. Zaten sayıları, ABD'nin savaşçı olmaya uygun görmediği insanların azlığından dolayı 60 kişi kadar olan muhalifler gerekli desteği göremediklerini iddia ettikleri için ve ayrıca 30. Bölük'ün, silahlarını El Kaide bağlantılı Nusra'ya teslim edip onlarla savaşmayacağını açıklamasından sonra program sona ermiştir (Radikal, 2015).

Türkiye'nin yurt dışında tek toprak parçası olan Suriye'nin Karakozak bölgesindeki Süleyman Şah Türbesi, her an PYD ve IŞİD'in çatışmaları arasında kalabileceği istihbaratından sonra TSK tarafından daha güvenli bir bölge olan Eşme Köyü'ne taşınmış ve Saygı Karakolu'ndaki Türk askerleri Türkiye'ye getirilmiştir. Bu sayede Türkiye'yi IŞİD'le mücadelede sınırlayan unsurlardan biri ortadan kalkmış olurken IŞİD hala Türkiye için bir tehdit unsuru olmaya devam etmektedir. IŞİD'in

Türkiye'ye tehdit oluşturmasındaki tek sebep eğit-donat anlaşması değildir. IŞİD, Kobani'den çekilmesinden, topraklarını Peşmerge geçişine açan Türkiye'yi sorumlu tutmaktadır. IŞİD'in olası Süleyman Şah Türbesi saldırısı, Türkiye'nin Suriye topraklarında sıcak savaşa girmesi anlamına gelmektedir ve bu da Türkiye'nin iç güvenliğini tehdit edecek bir potansiyel taşımaktadır.

Türbenin taşınması sırasında hiçbir çatışmaya girmeden YPG'nin elindeki bölgelerden geçiş yapılması Türk kamuoyunda, Türkiye'nin YPG ile iş birliği yaptığı eleştirilerine sebep vermiştir. Bir başka eleştiriyse Türkiye'nin kolayca toprak kaybettiği yönündedir fakat Türkiye, türbeyi Suriye içindeki daha güvenli bir bölgeye taşımış olduğundan toprak kaybına uğramamış bu da gelen eleştirilerin asılsız olduğunu göstermiştir (Orhan, 2015).

Sosyalist Gençlik Dernekleri Federasyonu'nun 'Kobani'yi İnşa Ediyoruz' çağrısıyla toplanan bir grup Türkiye'nin Kobani ve Suriye politikasını protesto etmek amacıyla Suruç'a yürüyüş düzenlemiştir (DW, 2020). Amara Kültür Merkezi'nde konuşma yapan grubun içinde gerçekleşen patlamada çok sayıda kişi ölmüş ve yaralanmıştır. Olayın akşamı Türkiye'nin çeşitli illerinde protesto gösterileri yapılmış, güvenlik güçleri ve protestocular arasında çatışma yaşanmıştır. Yapılan bu saldırıyı IŞİD üstlenmiştir. IŞİD'in olayı üstlenmesiyle TSK, Suriye'deki IŞİD mevziilerini bombalamıştır. Suruç saldırılarının ardından Çözüm Süreci'nin bittiğini açıklayan PKK, güvenlik güçlerini hedef almış ve bunun üzerine TSK, Kuzey Irak'taki PKK kamplarını bombalayarak karşılık vermiştir.

ABD, Türkiye, Rusya ve Suudi Arabistan dış işleri bakanları Suriye'deki krize çözüm bulmak amacıyla 23 Ekim 2015'te Viyana'da bir araya gelmiştir. Toplantıdan önce ABD ve Rusya Dış İşleri Bakanları kendi aralarında görüşme düzenlemiştir. ABD, Türkiye ve Suudi Arabistan dış işleri başkanları da kendi aralarında üçlü görüşme yapmıştır. Suriye konusunda genel olarak aynı fikirde olan Türkiye, ABD ve Suudi Arabistan aralarındaki bazı anlaşmazlıkları çözüme kavuşturmak için kendi aralarında görüşmüşlerdir. Bu üç ülke daha sonra dörtlü görüşmeye geçmişlerdir (AA, 2015). Toplantıda Esad'ın geleceği hakkında bir karar alınamamış, görüşmelere devam edileceği ve toplantılara Mısır ve İran'ın da katılmasının yararlı olacağına karar verildiği açıklanmıştır. Taraflar Cenevre Mutabakatına bağlı kalacaklarını tekrar ifade etmişlerdir (Tokmakoğlu, 2015). Daha sonra Suriye'deki krize çözüm bulmak

amacıyla Viyana'da bir görüşme daha yapılmıştır. Toplantı ABD ve Rusya'nın öncülüğünde Türkiye, İran, Suudi Arabistan'ın da aralarında bulunduğu 17 ülkenin katılımıyla gerçekleşmiştir. ABD ve müttefikleri çözümün Esad'sız olması gerektiğini savunurken, Rusya ve İran, Esad'sız çözüm olmayacağını savunmuşlardır. Taraflar Esad konusunda anlaşamazken, Suriye'de BM'nin rolü, seçimler, yeni hükümet ve yeni anayasa konusunda aralarında yumuşama yaşanmıştır (TRT Haber, 2015). Ayrıca dönemin Dış İşleri Bakanı Feridun Sinirlioğlu, 18 ay içinde Suriye'de yeniden seçimlerin yapılarak anayasanın yeniden oluşturulması gerektiğini ifade etmiştir.

Suriye'nin Lazkiye şehrinde yer alan Bayır-Bucak Türkmen Bölgesi Hatay ili Yayladağı ilçesi sınırına güney-batı uzantılı bir alanda bulunmaktadır. Bayır-Bucak Türkmen Bölgesi; Bayır, Bucak ve Kesep olmak üzere üç bölgeden oluşmaktadır. Bucak bölgesi Lazkiye'nin Akdeniz civarında yer alır ve Türkiye'yle sınırı yoktur. Yerleşim yerleri rejim taraftarı Aleviler ve Türkmenler 'den oluşur ve bunlar ayrı bölgelerde değil birbirleriyle iç içe yaşarlar. Bu sebepten dolayı da Türkmenlere rejim askerlerinin çok yoğun bir kara saldırısı olamamıştır. Genelde Türkmenler, rejim yanlısı halk gruplarıyla çatışmışlardır. Çatışmalar genelde Bayır bölgesinde olmuştur. Köylerde yaşayan genç erkekler rejim tarafından askere alınmak istendiğinden, köylerde genç erkek bulunmamaktadır. Yaşlılar, kadınlar ve çocuklar için çok büyük bir sıkıntı yoktur. Köyde yaşayanlar geçimlerini çiftçilik yaparak sağlamaktadırlar, şehirlerde yaşayanlarsa devlet memurudurlar ve maaşları rejim tarafından ödenmektedir. Kesep, Bayır-Bucak Bölgesi içindeki en küçük bölgedir. Türkiye'ye ve Akdeniz'e sınırı bulunmaktadır. Çoğunlukla Ermeniler yaşamaktadır ve turizm bölgesidir. Kesep, çatışmaların en az olduğu bölgedir. Türkmen muhaliflerin çatışmalar sonucunda ele geçirmesine rağmen, 2014 Haziran ayında baskılar nedeniyle bölgeyi çatışmasız şekilde terk etmek zorunda kalmışlardır. Bayır Bölgesi tamamen Türkmenler'in yaşadığı ve çatışmaların en yoğun olduğu bölgedir (Korkmaz ve İltar, 2016).

Suriye'de yaşayan Türkmenler 1000 yıldır bu topraklarda yaşamasına rağmen rejim tarafından hep baskıya uğramışlardır. Bunun iki sebebi vardır. Türkler'in Osmanlı yıkılana kadar olan süreçte hep yönetici sınıfında olmasının öcünün alınması ve Türkiye ajanı olarak görülmesidir. Hatay'ın Türkiye topraklarına katılmasından

sonra Türkler'e baskı iyice artmıştır ve Araplaştırma politikaları yoğun bir şekilde uygulanmıştır. Dağınık halde yaşamaları ve Türkiye tarafından sahip çıkılmamaları sebebiyle kendi kimliklerini ve dillerini büyük ölçüde kaybetmişlerdir. Türk örf ve adetlerini uygulamaya kalkanlar ise rejim tarafından engellenmiştir. Türkiye'ye gitmek isteyenlere pasaport verilmemiş, kaçak yollardan gitmeye kalkanlar vatandaşlıktan çıkarılmış ve mallarına el konulmuştur. Ayrıca Türkçe radyo frekansları engellenmiş ve Türkçe neşriyatların ülkeye girişi yasaklanmıştır. Türk okullarının bulunmaması ve eğitimin de Arapça olması sebebiyle Türkmenler eğitimden uzak kalmış ve rejimin istediği gibi eğitimsiz bir Türk kesim oluşmuştur. Tarih derslerinde Osmanlı Emperyalizmi anlatılmış ve Araplar'da, Türkler'e karşı antipati oluşturulmaya çalışılmıştır (Kirişçioğlu, 2013).

2011 yılından önce Esad'ın baskıcı tutumu sebebiyle diğer gruplara olduğu gibi, Türkmenler'in de örgütlenmesi engellenmiştir. Savaşın başında Türkmenler muhalif tarafta mı yoksa rejim tarafında mı olacakları konusunda tercihte bırakılmıştır ve Türkmenler muhalif tarafı tercih ederek direnişe geçmişlerdir (Koşar, 2017).

2012 yılında özgürlük mücadelelerini siyasi kazanca çevirmek adına ilk olarak Türkiye'de örgütlenerek Suriye Türkmenleri Platformu'nu kurmuşlardır. 29 Mart 2013'te Türkiye'nin desteğiyle Suriye Türkmenleri'nin uluslararası alandaki meşru temsilci olmak amacıyla, tüm Türkmenler'i tek bir çatı altında toplayan 42 üyeli Suriye Türkmen Meclisi, Abdurrahman Mustafa'nın başkanlığıyla kurulmuştur. Demokratik olarak seçilen bu üyeler, tüm partilerin ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri arasından seçilmiştir. Suriye Türkmenleri Platformu'nun başlıca amaçları şunlardır:

- Halep, Lazkiye, Bayır-Bucak, Tartus, Hama, Humus, İdlip, Rakka, Şam, Golan, Kuneytera ve Dera'da yaşayan Türkmenlerin, Suriye'nin asli kurucu unsuru olduğunun kabul ettirilmesi,
- Suriye Türkmenliğine bir hükmü şahsiyet oluşturmak, Suriye Türkmen güçlerinin tek çatı altında birleşmesini sağlamak,
- Suriye Türkmenlerine birlikte hareket etme kabiliyeti kazandırmak,
- Sahadaki kazanımların masada kaybedilmesini engellemek,

- Suriye Türkmenlerinin varlığını ve taleplerini Türkiye ve Dünya kamuoyuna duyurmak

Bugün Suriye'de yüzbinlerce Suriyeli öldürülmüş ve yaşadıkları toprakları terk etmek zorunda bırakılmışlardır fakat en büyük sıkıntıyı Türkmenler çekmiştir çünkü savaşın başından beri sadece rejim güçleri değil, diğer terör grupları tarafından da hedef alınmışlardır (Yılmaz, 2015).

Esad'ın Bayır-Bucak'a saldırmasının amacı, bundan sonra tek başına Suriye'nin tamamına hâkim olamayacağı düşüncesinden ötürü, kendine yakın nüfusun olduğu, denize çıkışı olan ve stratejik öneme sahip olan bir bölge olan Lazkiye'de, Şam, Tarsus ve Hama ile Humus'un batı kanadını içeren bir bölgede kendi rejim bölgesini oluşturmaktır. Bu sırada 100 yıldır sıcak denizlere inme politikası güden Rusya devreye girerek, Esad'ın bu politikalarına havadan destek vererek kendine Akdeniz'de bir yer edinme hedefindedir (Orhan, 2015).

Bayır-Bucak'a saldırmanın diğer bir amacı, Akdeniz'e açılan bir Kürt koridorudur. Esad masada Kürtlerle anlaşırsa, Nusayriler'in egemenliğinde olan bir devlet kuracak ve saldırılarla Türkiye'yi rahatsız edecektir. Bayır-Bucak saldırıları devam ederken, rejimin bu bölgede ilerlemesine sebep olan Rusya'nın, Türkiye'nin hava sahasını ihlal etmesi sebebiyle, tüm uyarılara rağmen uyarılara aldırış etmemesi sebebiyle angajman kuralları çerçevesinde uçağı düşürülmüştür (TRT Haber, 2015). Rejimin uzun süredir Bayır-Bucak bölgesine tam anlamıyla hâkim olamamasının sebebi, operasyon sırasında Türk hava sahası sınırlarının ihlal edileceğidir. Bu sebeple rejim, bölgede istediği gibi hareket edememektedir. Rus uçağının düşürülmesiyle de bölgede gerçekleştirilecek operasyon imkânı minimuma indirilmiştir. Bu da güç dengesini Türkmenler ve diğer muhalifler lehine çevirecek bir durumdur (Koşar, 2017).

Aynı zamanda Rus uçağının angajman kuralları çerçevesinde düşürülmesi askerî açıdan önemli bir hamledir. Türkiye'nin, bölgede bulunan Türkmen ve diğer muhaliflere verdiği destek ve kararlılığı göstermektedir. Aynı zamanda bölgedeki politikaları, Türkiye'nin politikasıyla çatışan Rusya, İran ve Esad rejimine de

Türkiye'nin Suriye konusunda önemli bir aktör olduğunu göstermiştir (Acun ve Öztürk, 2015).

2000'li yılların başından itibaren hızla normalleşmeye başlayan Türkiye-Suriye ilişkileri, Suriye halkının demokratik taleplerine karşı Esad hükümetinin verdiği şiddetli karşılık neticesinde kopma noktasına gelmiştir. İki ülke arasında devlet başkanları ve başbakan seviyelerindeki ziyaretler, imzalanan ticari ve diplomatik anlaşmalar, çeşitli konularda yapılan iş birlikleri ilişkilerin hızla gelişmesini sağlamıştır. Fakat Türkiye'nin Suriye hükümetinden insan haklarına bağlı kalmasına yönelik talepleri karşılık bulmazken, Suriye'nin de terör faaliyetleri olarak nitelendirdiği halk hareketlerine destek verdiği için Türkiye'yi suçlaması, gelişen ilişkileri bitirmiştir. İlişkilerin kopmaya başladığı dönem olan 2011 yılından sonra, iki ülke arasında gerginlik sebebi olan pek çok olay yaşanmıştır. Bu olaylardan bazıları Türkiye hükümetlerinin, diplomatik ve askeri yönden birtakım kararların almasını gerekli kılmıştır. Bu kararların alınma sürecinde ise TBMM'de yoğun tartışmalar yaşanmış, kimi kararlar eleştirilirken kimi kararlar ise desteklenmiştir.

3. TÜRKİYE'NİN SURİYE POLİTİKASINDA TBMM TUTANAKLARI

Bu bölümde örnek olay olarak seçilen üç olay ile ilgili TBMM'deki milletvekillerinin söylemleri üzerinden partilerin tutumları incelenecektir. Bu söylemlerin dış politika yapımında hükümetin kararlarını etkileyip etkilemediğine bakılacaktır. Öncelikle Kobani olayları olarak bilinen, Kobani'de IŞİD ile mücadele etmek için Irak Kürt Bölgesel Yönetimi peşmergesinin Türkiye topraklarını kullanması konusu, daha sonra silahlı kuvvetlerin sınır ötesinde faaliyet göstermesini ifade eden Suriye tezkeresi konusu ve Süleyman Şah Türbesi'nin IŞİD saldırısından kurtarmak için yapılan Şah-Fırat operasyonu hakkında milletvekillerinin söylemlerine yer verilecektir.

3.1. Kobani Olayları

MHP Milletvekili Yusuf Halaçoğlu'nun 4 Kasım 2014'te mecliste peşmergenin Türkiye üzerinden Kobani'ye geçişiyle ilgili yaptığı konuşmada bu durumu büyük bir hata olarak addetmiştir. Bu hareketiyle hükümetin PKK'ya destek verip lojistik imkân sağladığını ve IKBY Başkanı Mesut Barzani'yle yapılan antlaşma ile peşmergeye silah ve mühimmat yardımı yapılmasının kararlaştırıldığını söylemiştir. PKK ve PYD'nin silahlandırılmasının Türkiye'nin etrafına kurulan bir ölüm tuzağı olduğunu ve bütün bunların asıl amacının Türkiye olduğunu söylemiştir. Erdoğan'ın 19 Ekim tarihinde ABD Başkanı Barack Obama ile yaptığı telefon görüşmesini duyururken 'peşmergenin Ayn-el Arap'a geçişini ben istedim' demesini, hükümetin PKK-PYD'ye nefes aldırması olarak yorumlamıştır. Peşmergenin bu geçişini anayasal suç olarak niteleyip, daha önce meclisten geçirilen tezkeredeki, yabancı ülke askerlerinin Türkiye'de bulunmasıyla kastedilen şeyin, peşmergenin Türk topraklarını kullanarak Kobani'ye geçmesiyle aynı anlama gelmediğini ve bu tezkerenin buna cevaz vermediğini söylemiştir (TBMM Tutanak Dergisi, D.24, C. 90, B. 9).

MHP Milletvekili Yusuf Halaçoğlu, Irak anayasasının 9. Maddesine göre peşmergenin Irak'ın iç güvenlik gücü olduğunu, Irak ordusunun bir parçası olmadığını ve bu durumun tezkereye dayandırılamayacağını söylemiştir. Peşmergenin Türkiye üzerinden geçiş yapmasını anayasaya ve uluslararası hukuka aykırı olarak görmüştür (TBMM Tutanak Dergisi, D.24, C. 90, B. 9).

CHP Milletvekili Osman Taney Korutürk, Erdoğan'ın PKK-PYD'yi terörist ilan edip, asla yardım etmeyeceklerini ve topraklarımız üzerinden peşmerge geçişine izin verilmeyeceği açıklamasının doğruluk ve yanlışlığının tartışmaya açık olduğunu bu konuda doğru yada yanlış diye bir yorumda bulunmadığını söylemiştir fakat bu açıklamaların ardından 29 Ekim'de peşmerge güçlerinin Suruç üzerinden Kobani'ye geçmesine izin verilmesinin, hükümetin, milletin aklıyla dalga geçtiğini söylemiş ve eleştirmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, D. 24, C. 90, B. 9).

HDP Milletvekili Altan Tan, peşmergenin Türkiye topraklarını kullanarak Kobani'ye geçmesine karşı çıkanları eleştirmiştir. Türkiye'nin Irak Kürt Bölgesel Yönetimi idaresiyle birlikte yaptığı boru hattının çalışmadığını ve dünyada yükünü bırakacak hiçbir liman bulamadığını açıklamıştır. Türkiye'nin Kürtlere karşı olan bu politikasını değiştirmesi ve iyileştirmeler için master planlar yapılmasını teklif etmiştir. Tan, peşmergeye karşı olan bu tutumu eleştirmiş fakat çok büyük bir tepki gösterip, önerilerde bulunmamıştır, sorunun çözümü için hep birlikte bir araya gelip ortak ve akıllıca bir karara varılmasını istemiştir (TBMM Tutanak Dergisi, D. 24 C. 90, B. 9).

MHP Milletvekili İsmet Büyükataman 11 Aralık 2014 tarihli meclis konuşmasında hükümeti, binlerce yıllık Türk askeri geleneğini mahvetmekle, Türk vatanını PKK'ya çiğnetmekle, milletimizi küçük düşürmekle suçlamış ve kahraman Türk ordusuna layık görülen bu tutumla Mete'nin, Alparslan'ın, Fatih'in ve Mustafa Kemal'in kemiklerini sızlattıklarını ileri sürmüştür (TBMM Tutanak Dergisi, D. 24 C. 99, B. 26).

MHP Milletvekili Tuğrul Türkeş 14 Aralık 2014'te mecliste yaptığı konuşmada, IKBY'nin peşmergenin geçişi için Faysh Khabour Hudut Gümrük Kapısı'nı kullanarak meseleyi kolayca halletmemelerinin, peşmergeyi nizami ordu gibi gösterme maksatlarının olmasıyla açıklamıştır. Mevcut hükümetin birtakım şantajlara

boyun eğerek bu oyuna alet olduğunu savunmuştur ve bu hamleyle AK Parti'nin peşmergeyi de facto tanıdığını hem de Suriye'nin kuzeyinde kurulması muhtemel PKK devletine onay verdiğini söylemiştir (TBMM Tutanak Dergisi, D. 24 C. 99, B. 26).

3.2. Suriye Tezkeresi

İlk olarak 2012 yılında çıkan ve bir defa uzatılan, 2014 yılında Irak-Suriye tezkeresi olarak birleştirilip tekrar uzatılan tezkerenin amacı, TSK'ya Irak ve Suriye'de sınır ötesi operasyon ve müdahale yetkisi vermektir. Yapılan oylama ile çoğunluğun evet demesiyle tezkere meclisten geçmiştir. Tezkereye CHP ve HDP hayır oyu verirken, AK Parti ve MHP evet oyu kullanmıştır (BBC, 2014).

Dönemin başbakanı Ahmet Davutoğlu 2 Ekim 2014'te yaptığı açıklamada, Türkiye'nin güney kara sınırları boyunca ulusal güvenliğini tehdit eden, Irak'ın kuzeyinde ve Suriye'de bulunan terör gruplarının varlığından bahsetmiştir. BM Güvenlik Konseyi'nin Irak ve Suriye'nin bütünlüğünü teyit ettiğini ve bu bölgelerde bulunan terör faaliyetlerini ve gruplarını kınadığını, BM üyesi tüm ülkelere BM Güvenlik Konseyi kararı ve uluslararası hukuk çerçevesindeki sorumluluklarına uygun şekilde gerekli tedbirlerin alınması çağrısında bulunduğunu söylemiştir. Irak ve Suriye'de güvenlik boşluğundan kaynaklanan tehdit ve tehlikelerin artması sonucu ilave tedbirlerin alınmasının uluslararası hukuktan kaynaklanan bir yükümlülük haline geldiğini açıklamıştır. Suriye rejiminin, terör örgütlerinin özellikle ülkemize yakın bölgelerde faaliyette bulunmasını teşvik ettiğini ve Türkiye'nin de bu risk ve tehditlere karşı kayıtsız kalmaması gerektiğini söylemiştir. Rejimin Suriye halkına karşı uyguladığı şiddetten dolayı ülkemize göç eden Suriyeli vatandaşların bu göç hareketinin kitlesel boyutlara ulaşabileceğinden ve ayrıca uluslararası hukuk uyarınca Türk toprağı kabul edilen Süleyman Şah Saygı Karakolu'na yönelik tehdidin arttığından da bahsetmiştir. Suriye'deki kaostan en fazla etkilenecek olan ülkenin Türkiye olduğundan bahsetmiştir. Ulusal güvenliğimize yönelik terör ve her türlü güvenlik tehdidine karşı uluslararası hukuk çerçevesinde önlem almak, ülkemize yönelik kitlesel göç gibi muhtemel risklere karşı güvenliğin idame ettirilmesini sağlamak, kriz süresince ve sonrasında gelişen olaylar karşısında Türkiye'nin

menfaatlerini korumak için hızlı ve dinamik bir politika izleyebilmek amacıyla hudut, şümul, miktar ve zamanı hükûmet tarafından takdir ve tayin olunacak şekilde, Türk Silahlı Kuvvetlerinin, gerektiği takdirde sınır ötesi harekât ve müdahalede bulunmak üzere yabancı ülkelere gönderilmesi ve aynı amaçlara yönelik olmak üzere yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunması, bu kuvvetlerin Hükûmetin belirleyeceği esaslara göre kullanılması ile risk ve tehditlerin giderilmesi için her türlü tedbirin alınması ve bunlara imkân sağlayacak düzenlemelerin Hükûmet tarafından belirlenecek esaslara göre yapılması için, Anayasa'nın 92'nci maddesi uyarınca bir yıl süreyle izin verilmesini meclise arz etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, D. 24 C. 87, B. 2)

Başbakan'ın tezkereyle ilgili bu açıklamasından sonra muhalefet partilerinden gelen eleştiriler olmuştur.

CHP Milletvekili Refik Eryılmaz bu tezkerenin kabulüyle, Türkiye'nin geri dönüşü olmayacak bir yola gireceğinden, küresel güçlerin, Büyük Ortadoğu Projesi'nin Türkiye ayağını gerçekleştirmeyi planladıklarını ve Türkiye'yi karıştırıp bölerek Türk ordusunu Ortadoğu bataklığına çekmeye çalıştıklarını beyan etmiştir. Ayrıca Türkiye'nin birtakım provokatif eylemlere maruz kalacağı konusunda hükümeti uyarmıştır (TBMM Tutanak Dergisi, D. 24, C. 87, B. 2)

CHP Milletvekili Mehmet Akif Hamzaçebi ise tezkereyle ilgili, tezkerenin gerisinde yatan temel sebeplerin, Erdoğan ve Davutoğlu ikilisinin mezhepsel bir anlayışla İslam dünyasının liderliğine soyunma ve bu anlayış çerçevesinde komşu ülkelerin yönetimlerine müdahale etme, onları devirme çabasının Türkiye'yi büyük sorunların içine çektiğini ve komşularla sıfır sorun politikasının, Türkiye'yi komşusuz bırakmasına sebep olduğunu savunmuştur. Hamzaçebi, Erdoğan'ın bir konuşmasındaki 'Şam yönetiminin derhâl uzaklaştırılması önceliğimiz olmaya devam edecektir' sözünün tezkerenin özeti olduğunu söylemiştir. Tezkere'nin içeriği okunduğunda büyük bir kısmında Esad rejiminin eleştirildiği ve hedefin Esad'ın yıkılması olduğunu ve tezkerenin amacının IŞİD'le mücadele değil, emperyal yayılmacı hedeflerle, Suriye'de Türkiye'nin işgalci bir politikasının olduğunu savunmuştur (TBMM Tutanak Dergisi, D. 24, C. 87, B. 2)

CHP Milletvekili Osman Faruk Loloğlu, tezkerenin esas derdinin IŞİD olmadığını, hükümetin bölgedeki gelişmeleri bahane ederek Suriye rejimiyle sıcak çatışmaya girmek için bir fırsat olarak gördüğünü düşünmektedir. Ak Parti'nin, 'Esad gitsin de ne olursa olsun' saplantısının tezkerenin belkemiğini oluşturduğunu ve Suriye'deki rejimin meşru olmadığını düşünmelerinin, Suriye'ye müdahale etme hakkına sahip oldukları anlamına gelmediğini söylemiştir. Ayrıca Süleyman Şah Türbesi'ndeki güvenlik riskinin de tezkereye konu edilmesini eleştirmiştir. Böyle bir durumda BM'ye bilgi verilmesi kaydıyla, bir tezkereye gerek duyulmadan vatan toprağının savunulması için gereken yetkinin meclisten hemen alınabileceğini söylemiştir. Ayrıca bir NATO müttefiki olmamızdan dolayı 'Bir müttefike yapılan saldırı bütün müttefiklere yapılan bir saldırı olarak kabul edilir' diyen NATO Antlaşması'nın 5'inci maddesinin de bu kapsamda işletileceğinden bahsetmiştir. Komşu ülkelere asker gönderme niyetinin altında uçuşa yasak bölge ve güvenli bölge oluşturma arzusunda olunduğunun ve Suriye Hükümeti'nin rızasıyla, Birleşmiş Milletler Genel Konseyi'nin kararı alınmadan yapılan bu eylemin komşu ülkelere saldırı ve işgal anlamına geldiğini söylemiştir. Tezkerenin yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına onay verdiğini ve bunun sadece IŞID'e karşı koalisyon oluşturmuş ülkelerin askerlerinin değil, devlet dışı aktörlere bağlı silahlı güçleri de kapsayabileceğini, hükümetin peşmerge ve ÖSO'ya da yabancı kuvvet muamelesi yapabileceğini ifade etmiştir. Tezkerenin verdiği bu yetkiye dayanarak Cumhurbaşkanı'nın bahsettiği 'eğit-donat' projesinin de hayata geçirilebileceği ve topraklarımızın hızla bölgedeki çatışmaların bir üssü haline dönüşebileceğinden bahsetmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, D. 24, C. 87, B. 2)

MHP Milletvekili Mehmet Şandır, bu tezkereyle, bölgedeki gelişmeler ve bunların muhtemel sonuçlarının, milletimizin ve ülkemizin geleceği açısından ciddi risk ve tehditler oluşturduğunu, bunlar için zamanında ve yeterli tedbirleri geliştirip dinamik bir politika takip etmek için hükümete her türlü kararı almak ve gereğini yapmak üzere meclis izninin verilmesinin, Milliyetçi Hareket Partisi'nin hükümete bu yetkinin verilmesi taraftarı olduklarını açıklamıştır. Bu yetkinin Ak Parti'ye verilen bir yetki değil, görev ve sorumluluk yüklemesi olduğunu söylemiştir. Dış politika ve milli güvenliğin bir hükümet politikası olmaktan çok bir devlet politikası olduğu ve devlete ve millete sahip çıkmanın milli bir mesele olduğunu ve bundan dolayı

hükümete bu yetkinin verilmesine destek olduklarını aksi taktirde Ak Parti'nin politikalarını destekledikleri anlamını taşımadığını açıklamıştır. MHP'ye göre tezkerenin anlamının, Ak Parti iktidarının PKK terör örgütü karşısındaki acziyetinin, çözüm sürecinin bir çözülme süreci olduğunun ve Ortadoğu'daki gelişmelerin doğru okunmadığının hükümetçe itiraf edilmesi olduğunu söylemiştir (TBMM Tutanak Dergisi, D. 24, C. 87, B. 2)

HDP Milletvekili Adil Zozani ise Türkiye'nin sınırları içinde ve dışında etkilerini gösteren bu toplumsal olaylara karşı, bu savaşa karşı tepki verilmesinin bir tezkereye bağlanamayacağını savunmuş ve tezkereye onay vermediklerini söylemiştir (TBMM Tutanak Dergisi, D. 24, C. 87, B. 2).

HDP Milletvekili Ertuğrul Kürkçü, tezkerenin Kobani halkının hakkını ve hayatını savunmadığını, anayasaya, uluslararası hukuka ve demokrasiye aykırı olduğunu, sadece bölgesel egemenlik ve güç gösterisi amacının olduğunu söylemiştir. Kobani savunmasını düşman ve terörist ilan eden hükümetin bu tezkereyi Kobani halkıyla dayanışma için bir fırsat gibi göstermesinin gerçeklikle alakası olmadığını söylemiştir. Erdoğan ve Davutoğlu'nun bu tezkereyle 'restorasyon' dedikleri hamleyi gerçekleştirme planlarının olduğunu ve restorasyonun da Osmanlı'nın eski hinterlandını Türkiye'ye iade etmek olduğunu, bu sayede bu alanlara asker sokmak ve hâkimiyet kurmayı amaçladıklarını söylemiştir (TBMM Tutanak Dergisi, D. 24, C. 87, B. 2)

21 Ekim 2014 tarihli meclis oturumunda MHP Milletvekili Yusuf Halaçoğlu tezkereye onay verme sebeplerinin dışarıdan gelecek tehditlere engel olmak olduğunu söylemiştir ama bu olayla ilgili hükümeti, terör örgütü olarak kabul ettiği IŞİD ve PYD'nin çarpışması sırasında bu terör örgütlerinden birine verdiği desteğin açıklanamaz olduğu ve kanunsuzluk içine düştükleri konusunda eleştirmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, D. 24, C. 89, B. 6).

Yani milli güvenliğimizi ve milli sınırlarımızı tehdit eden terör örgütlerinden olan PKK uzantısı PYD'nin Kobani'yi IŞİD'e karşı savunmak için birbirleriyle çatışırken, PYD askerlerinin Türkiye üzerinden Kobani'ye geçmesine hükümet tarafından izin verilmesini kınamışlardır.

3 Eylül 2015 tarihinde Suriye tezkeresi yeniden uzatılmak üzere mecliste milletvekillerinin oylarına sunulmuş ve dönemin başbakanı Ahmet Davutoğlu konuyla ilgili meclise sunuşta bulunmuştur.

Dönemin başbakanı Ahmet Davutoğlu 3 Eylül 2015'te yaptığı meclis konuşmasında Suriye'de Esad rejiminin şiddet olaylarının beşinci yılına girildiğine ve rejimin silahlı terör örgütlerini desteklediği ve bu örgütlerin de ülkemizin güvenliğini tehdit etmesinden dolayı ülkemizin uluslararası hukuka göre gereken her türlü önlemi alması gerektiğini açıklamıştır. Bu önlemler ışığında hükümetin belirlediği kurallar çerçevesinde ülkemizde yabancı askerlerin bulunması ve sınır ötesine asker gönderme yetkisi verilen hükümete, meclis kararı ile verilen bu yetkinin bir yıl daha uzatılmasını TBMM'den talep etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, D. 25, C. 1, B. 9).

CHP Milletvekili Aytun Çıray, Cumhurbaşkanı'nın Ortadoğu'daki emellerinin Türkiye'yi itibarsızlaştırdığını, kadim müttefikimiz ABD'nin İncirlik üssünden kalkan uçaklarının bile nereyi vuracağını son anda Türkiye'ye haber vermesini, Ak Parti'nin siyasetsizliği ve beceriksizliği olduğunu, bunun da bu tezkerenin sonucu olduğunu söylemiştir. Tezkerenin anlamının ise 'biz beceremedik sen gel bizi kurtar ey CHP' olduğunu savunmuştur. Diğer bir CHP Milletvekili Özgür Özel ise tezkereyle ilgili, Davutoğlu'nun, Türkiye'nin Suriye'yle ilgili gerekeni yapacak kudreti olduğunu iddia etmesi ve geçen bir yıldan beri gelinen noktada aslında bir yol kat edemediğini söylemiştir. Ayrıca tezkerenin onaylanması durumunda Türkiye'nin Suriye'ye müdahale edemeyeceğini, orada güvenli bölge oluşturamayacağını ve atacağı her adımda uluslararası meşruiyet araması gerektiğini açıklamıştır (TBMM Tutanak Dergisi, D. 25, C. 1, B. 9).

MHP Milletvekili Oktay Vural, Milliyetçi Hareket Partisi'nin tezkereye olumlu oy vereceğini fakat bunun hükümetin siyasi iradesine değil, askerimize, korucumuza, polisimize ve devletimizin terörle mücadeledeki kapasitesine olan inancın tezahürü olduğunu söylemiştir. Hükümete verilen bu yetkinin PKK, IŞİD ve diğer terör örgütlerinin tehditlerinin ortadan kaldırılması, sınır güvenliğinin, toprak bütünlüğünün ve siyasi birliğimizin muhafazası için kullanılması gerektiğini, Suriye'de bir iç savaşın derinleştirilmesini ve PKK-PYD egemenlik alanın oluşmasını engellemek amacıyla kullanılması gerektiğini söylemiştir. Söz konusu tezkerenin Irak ve Suriye'deki etnik kimliklerin sahip olduğu hakların Türkmenlere de tanınacağı bir siyasi girişim için

kullanılması gerektiği kanaatinde olduğunu belirtmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, D. 25, C. 1, B. 9).

HDP Milletvekili İdris Baluken, Ak Parti'nin içeride ve dışarıda izlediği yanlış politikalar sonucu, Suriye'deki muhalif terör örgütlerini destekleyerek savaşın bir taraftarı olup bunu meclise bir tezkere olarak sunmasını eleştirmiştir. Sınır ötesi tezkere demenin yeni Roboski ve Zergele katliamı demek olduğunu söylemiş ve tezkereye 'hayır' oyu kullanılması gerektiğini savunmuştur (TBMM Tutanak Dergisi, D. 25, C. 1, B. 9).

Bu dönemde sınır ötesine asker gönderilmesine yönelik tezkereler TBMM'nin sürekli gündeminde olmuştur. CHP Milletvekili Engin Altay 10 Aralık 2015 tarihli meclis konuşmasında hükümetin yıllardır tezkere almasıyla ülkenin savaş yerine döndüğü ve iç barışının yok olduğunu söylemiştir.

3.3. Şah-Fırat Operasyonu

Yıllardır Suriye'nin sınırları içerisinde kalmış olan ve Türk toprağı sayılan Süleyman Şah türbesi ve saygı karakolu, IŞİD saldırılarının bu bölgede yoğunlaşması gerekçesiyle 2015 yılında bir gece yarısı yapılan Şah-Fırat Operasyonu ile taşınarak güvenliği sağlanmıştır. Bu olay uzun süre boyuna meclisin ve kamuoyunun gündeminde olmuştur. MHP milletvekilleri, operasyon esnasında PYD ile iş birliği yapılmasını ve türbenin bulunduğu yerde korunması gerekirken bulunduğu yerden taşınmasını -kaçmak olarak ifade ederek- eleştirmiş ve hükümete destek vermemiştir. HDP milletvekilleri ise hükümeti, operasyon esnasında PYD ile yaptığı iş birliğini kamuoyundan gizlediği için eleştirmiştir. Şah-Fırat operasyonu, üzerinden geçen zamana rağmen Suriye ile ilgili olan gündemlerde muhalefet partileri tarafından bir araç olarak kullanılmış ve sık sık gündeme getirilmiştir.

23 Şubat 2015'te Milli Savunma Bakanı İsmet Yılmaz TBMM'de Süleyman Şah Saygı Karakolu'yla ilgili yaptığı açıklamada, uluslararası hukuk uyarınca Türk toprağı olarak kabul edilen Süleyman Şah Saygı Karakolu'na yönelik güvenlik riskinin arttığını ve hükümetin yabancı ülkelere asker gönderme talebinin meclisten geçmesinin ardından, tezkerenin kabul edildiği tarihten sonra güney sınırımızda ortaya

çıkan gelişmelerin, tezkerede ileri sürülen hususlarda hükümetin haklılığını ortaya koyduğunu açıklamıştır. Uluslararası toplum tarafından da terör örgütü ilan edilen güney sınırımızdaki IŞİD'ın güvenlik tehditlerinden dolayı Süleyman Şah Türbesi'nin yine Suriye toprakları içinde bulunan Eşme Köyü'ne taşınacağı ve güvenlik güçlerimiz tarafından korunacağına hükümetçe karar verildiğini açıklamıştır. Bu karar uyarınca 21 Şubat 2015'te 21:00'da Şah-Fırat Operasyonu'nun başlatıldığını ilan etmiştir (TBMM Tutanak Dergi, D. 24, C. 105, B. 62).

CHP Milletvekili Osman Faruk Loloğlu, hükümetin Türkiye Cumhuriyeti için bir kara leke olacak olan bu vahim hata için Türk milletinden özür dilemesini beklediğini söylemiştir. Operasyonun Suriye rejiminden izin alınmadan yapıldığı ve Türk askerinin kendi elleriyle kendi toprağını ne olduğu belirsiz kişilere bıraktığını ve bunun da ayrıca uluslararası hukuka aykırı olduğunu söylemiştir. CHP Milletvekili Özcan Yeniçeri, Süleyman Şah Türbesi'nin terkedilip korunamadığını, haysiyetinin ayaklar altına alındığını, Ak Parti iktidarının Türkiye'nin egemenliğini ve çıkarlarını koruyamadığını ve Türkmen nüfusunun mahvedilmesine giden yolun açıldığını söylemiştir. Kobani'deki teröristlerin İŞİD'e karşı direnirken, Ak Parti'nin kaçarak IŞİD ve PKK'nın önünü açtığını ileri sürmüştür. Erdoğan'ın Gazze'yi kurtarmak için seferber olduğunu fakat Süleyman Şah'a gelince bir kaçış içinde olduğunu söylemiştir. Erdoğan ve Davutoğlu'nun genelde Ortadoğu, özelde ise Suriye'de izlediği politikanın iflas ettiğini savunmuştur (TBMM Tutanak Dergisi, D.24 C. 105, B. 62).

MHP Milletvekili Tuğrul Türkeş, hükümeti bu operasyonu yapmakla hem bir Türk toprağını boşaltmakla hem de orada bulunan 14 tane Türkmen köyünü sahipsiz bırakmakla suçlamıştır (TBMM Tutanak Dergisi, D.24 C. 105, B. 62).

HDP Milletvekili Nazmi Gür, Süleyman Şah Türbesi için Kürtlerin Türkler'e her türlü desteği verirken, 6 aydır süren Kobani savaşında Türk hükümetinin Kürtlere gereken desteği vermediğini eleştirmiştir. Türk hükümetinin Kobani'yle beraber üç kantonu da tanımasını, sınır kapılarının açılıp yalnızca insani ihtiyaçlar için değil, ticari amaçlar içinde açılmasını istemiştir (TBMM Tutanak Dergisi, D.24 C. 105, B. 62).

CHP Milletvekili Ahmet Toptaş 24 Şubat 2015 tarihli meclis konuşmasında, hükümeti Süleyman Şah Türbesi'nin teröristlerden kaçırılmasının kahramanlık olarak

göstermesini eleştirmiştir. Kaçırdıkları yerde bir tarafta PYD bayrağı bir tarafta Türk bayrağının dalgalanmasını da eleştirmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, D.24 C. 105, B. 63).

MHP Milletvekili Nevzat Korkmaz, türbenin nakliyle ilgili Türkiye Cumhuriyeti'nin tapusu olan Lozan Antlaşması'nın Türkiye Cumhuriyeti'ne tanıdığı haklardan vazgeçilerek PYD'nin insafına kalınmasını ve milletin onayı alınmadan vatan toprağının terkedilmesini ve milli kazanımlarımız ile milli güvenliğimizin yok sayılmasını eleştirmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, D.24 C. 105, B. 63).

MHP Milletvekili Özcan Yeniçeri, ecdat yadigarı mezarımızın IŞİD ve PKK terör örgütlerinin kavgasından kurtarılamamış, kaçmak suretiyle mezarın başka yere taşınmış olmasını eleştirmiştir. MHP Milletvekili Alim Işık, Süleyman Şah Türbesi ve Saygı Karakolu'nun boşaltılarak yerinin değiştirilmesini sağlayan Hükûmet görevlileri başta olmak üzere tüm icracı unsurların Türk Ceza Kanunu'nun 302'nci maddesinde yer alan "Devletin topraklarının tamamını veya bir kısmını yabancı bir devletin egemenliği altına koymak, devletin birliğini bozmak, devletin egemenliği altında bulunan topraklardan bir kısmını devlet idaresinden ayırmak, devletin bağımsızlığını zayıflatmak amacına yönelik elverişli bir fiil işleyen kimseye ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası verilir." hükmünü hatırlatarak er ya da geç vatan topraklarını terk edenlerin bu cezayla muhatap olacağını söylemiştir. MHP Milletvekili Faruk Bal, Osmanlı İmparatorluğu'nun kurucusunun, dedesinin naaşının önce terör örgütü PYD askerleri eskortluğunda daha sonra IŞİD eskortluğunda taşınmasına ve türbenin PYD'nin hâkim olduğu sınırların içine yerleştirilip emananet edilmesine karşı çıkmıştır ve bunun Suriye'de oluşabilecek yeni oluşumu Ak Parti'nin tanıdığının göstergesi olduğunu eleştirmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, D.24 C. 105, B. 63).

HDP Milletvekili Selma Irmak, türbenin taşınmasıyla ilgili asıl tartışılması gerekenin, bundan sonra dış politikaya ilişkin nasıl bir yol izleyebiliriz, burada bir yerel güç var ve bu yerel güçle nasıl bir ilişki geliştirebiliriz, nasıl bir politik hat izleyebiliriz konularının olduğunu savunmuştur. Türkiye'nin türbeyi PYD sınırlarına taşımasından sonra bundan sonra izleyeceği politikada değişiklikler meydana getirmesi gerektiğini ve artık PYD ile olan ilişkilerin yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini, insani bir koridorun açılması ve bu bölgenin hızla inşa edilmesinde

Türkiye'nin sorumluluğunu yerine getirmesi gerektiğini söylemiştir. HDP Milletvekili Abdullah Levent Tüzel, dış politikadaki hatalar ve IŞİD'i gizli kapaklı desteklemeler sonucu Süleyman Şah Türbesi'nin güvenliksiz hale geldiğini ve hükümetin mezarı nakletmek zorunda kaldığını söylemiştir. Hüsrana uğramış dış politikanın muzaffer olunmuş edasıyla yansıtılmasına tepki göstermiştir (TBMM Tutanak Dergisi, D.24 C. 105, B. 63).

CHP Milletvekili Engin Altay 26 Şubat 2015 tarihli meclis konuşmasında, Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin PYD'den icazet almak kaydıyla Süleyman Şah Türbesi'ni taşıdığını söylemiştir. Bunun daha önceki taşımaya benzemediğini, daha önceki taşımanın sebebinin türbenin baraj suları altında kalma riskinin olmasından dolayı olduğunu söylemiş ve bu yeni taşımayla Türkiye'nin Ortadoğu'da aciz ve komik duruma düştüğünü söylemiştir. CHP Milletvekili Aytun Çıray, eğer iktidarda Kemal Kılıçdaroğlu ve CHP olsaydı, türbenin risk altına girmesiyle büyük bir askerî gücü tüm hava ve kara unsurlarıyla hududa yığacaklarını ve Süleyman Şah Türbesi'nin yer aldığı Türkiye Cumhuriyeti toprağı tehdit altına düşerse Birleşmiş Milletler Yasası'nın 51'inci maddesine göre müdahale hakkımızı kullanacaklarını ilan edeceklerini, dosta düşmana haddini bildireceklerini söylemiştir (TBMM Tutanak Dergisi, D.24 C. 105, B. 65).

MHP Milletvekili Oktay Vural ise Genelkurmay Başkanı'nın 'geride kıymetli emanetler bırakılmamıştır' sözüne tepki göstermiş ve en önemli emanetin vatan toprağı olduğunu savunmuştur. MHP Milletvekili Hasan Hüseyin Türkoğlu, Süleyman Şah Türbesi'nin bir gece operasyonla kaldırılıp Suriye'nin başka bir coğrafyasına, arazinin bize ait olmadığı bir yere, oradaki vatandaşın, arazi sahibinin izni olmadan konulmasına ilişkin bir gecekondu türbe anlayışı olduğunu söylemiştir ve toprak deyince aklına ranttan başka bir şey gelmeyenlerin, aklına imar gelenlerin, villalar, apartmanlar, AVM'ler gelenlerin tabii ki vatan toprağının ne anlama geldiğini bilmelerinin beklenemez olduğunu söyleyerek türbenin taşınmasına tepki göstermiştir (TBMM Tutanak Dergisi, D.24 C. 105, B. 65).

4 Mart 2015'te CHP Milletvekili Yusuf Halaçoğlu, türbenin taşınıp PYD topraklarına getirilmesi ve ata yadigarı toprakların terkedilmesini eleştirmiştir. MHP Milletvekili Özcan Yeniçeri, Ak Parti iktidarının, güncel olarak, uluslararası anlaşmalarla Türk toprağı olan ve Türk egemenliğinde bulunan Süleyman Şah

Türbesi'ni boşaltarak havaya uçurduğunu, toprağın üstünü taşıyan AKP zihniyetinin toprağın altının egemenliğini IŞİD ve YPG unsurlarına bıraktığını, bu durumu AKP'li yetkililerin utanmadan bir de zafer olarak nitelendirdiğini, uluslararası anlaşmalarla Türkiye'ye ait bir toprağın terk edildiğini bunun yerine, kuzeyde, hukuken Türkiye'ye ait olmayan bir toprak parçasının işgal edildiğini söylemiştir. Ak Parti'nin tarih ve millet önünde Türkiye'nin çıkarlarını savunmayan, korkak, edilgen ve pısırık bir iktidar olduğunu savunmuştur. MHP Milletvekili Ali Haydar Öner, 37 kilometre uzaktaki Süleyman Şah Türbesi'ndeki, vatan toprağındaki ecdat kemiklerini sınırın sıfır noktasına taşımanın Ak Parti tarafından zafer sayıldığını, uluslararası anlaşma olmadan bir başka ülkenin bir başka noktadaki toprağını işgal etmenin tanınamaz bir hukuk dışılık olduğunu savunmuştur (TBMM Tutanak Dergisi, D.24, C. 106, B. 69).

MHP Milletvekili Oktay Vural 16 Mart 2015 tarihinde "Süleyman Şah Türbesi ve Saygı Karakolu'nun bulunduğu Türkiye Cumhuriyeti toprağını savunmadıkları, PKK/PYD ile IŞİD terör örgütlerini muhatap aldıkları iddiasıyla Bakanlar Kurulu üyeleri hakkında bir gensoru açılmasına ilişkin önerge" vermiş, Süleyman Şah Türbesi'nin bulunduğu vatan topraklarını her türlü tehlikeye karşı savunmak yerine terk edilerek, bunun da bir zafer gibi gösterilmesine karşı tepki göstermiştir. Hükümetin, mücadele etmesi gerektiği terör örgütlerine bu operasyon hakkında bilgi vererek, türbenin PKK/PYD'nin bulunduğu bölgeye getirilerek terör örgütlerine meşruiyet sağlanmasına zemin hazırlanmasına karşı çıkmıştır (TBMM Tutanak Dergisi, D.24, C. 107, B. 77).

CHP Milletvekili Ali Özgündüz 19 Mart 2015'te türbenin taşınmasını utanılacak bir durum olarak ifade etmiş ve vatan toprağının terk edilmesine karşı tepki göstermiştir (TBMM Tutanak Dergisi, D.24, C. 108, B. 80).

MHP Milletvekili Ali Uzunırmak 25 Mart 2015 tarihli meclis konuşmasında, içeride PKK'nın dışarıda PYD'nin, Süleyman Şah Türbesi de dahil olmak üzere Ak Parti'yle birtakım ortak çalışmaların yapıldığını söylemesini eleştirmiştir. MHP Milletvekili Özcan Yeniçeri, dedemiz Süleyman Şah'ın türbesinin yerinde muhafaza edilemediğini, Mehmetçik'i korumak için türbenin yerinin değiştirildiğini söyleyenlere karşı, Mehmetçik'in korunmak için değil korumak için var olduğunu söylemiştir (TBMM Tutanak Dergisi, D.24, C. 109, B. 83).

31 Mart 2015 tarihli meclis konuşmasında CHP Milletvekili Mahmut Tanal, Süleyman Şah Türbesi'nin, Türkiye'nin toprağı, Türkiye'nin tapusu olduğunu ve bu, Türkiye'nin toprağı olduğu için ülkenin namusu, şerefi ve haysiyeti olduğunu söylemiştir. Siyasi iktidarın, Süleyman Şah Türbesi'ni terk ettiğini ve Türkiye'nin şahsiyetini, onurunu ayaklar altına aldığını ve bunun için iktidarı bu yaptığından dolayı kınadığını açıklamıştır. MHP Milletvekili Özcan Yeniçeri, AKP Hükûmeti'nin Süleyman Şah Türbesi'ni ve Suriye Türkmenlerini korumak için çıkardığı Suriye tezkeresine bu yüzden MHP olarak destek verdiklerini, Süleyman Şah Türbesi'ni yerinde tutamayan, Suriye Türkmenleri için bir adım dahi atamayan AKP Hükûmetine verdikleri bu desteği haram ettiğini söylemiştir. AKP iktidarının, Süleyman Şah olayında vatan toprağını terk ederek vatana ihanet suçu işlediğini; vatan toprağını terk edip, o ülkenin sınırları içerisinde bir başka yerde türbe inşa ettiğini açıklamıştır. Ak Parti'nin kendi siyasi iradesiyle, tek taraflı eylemle sınırlarımızı değiştiremeyeceğini ve terk edilen yerin Türkiye'nin vatan toprağı olduğunu, bu şekilde, vatana ihanet suçu işlendiğini söylemiştir (TBMM Tutanak Dergisi, D.24, C. 111, B. 87).

28 Şubat 2016 tarihinde MHP Milletvekili İsmet Büyükataman, Süleyman Şah Türbesi'ni bulunduğu yerden teröristlerle koordine kurarak kaçıran ve bunu büyük bir başarıymış gibi sunan hükümeti eleştirmiştir. MHP Milletvekili Erkan Haberal 4 Mart 2016 tarihli meclis konuşmasında, hükümetin, Süleyman Şah Türbesi'ni koruyamayıp türbe sandukalarının kaçırılmasında PYD'den icazet ve iş birliği istemesini eleştirmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, D.26, C. 10, B. 52).

MHP Milletvekili Oktay Vural 6 Mart 2016 tarihinde meclisteki konuşmasında, türbenin bulunduğu vatan toprağının terkedilmesinin muzafferiyet olarak gösterilmesini ve yapılan operasyonun terör örgütü diye bahsettiğimiz PYD ile yapılmasını eleştirmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, D.26, C. 10, B. 54).

HDP Milletvekili İdris Baluken ise Şah-Fırat Operasyonu'nun yapıldığı gece Salih Müslim, bir dönem Ak Parti'nin Dış İşleri Bakanlığı'nı yapmış olan Feridun Sinirlioğlu ve Sırrı Süreyya Önder'in İstanbul'da krizi birlikte yönettiklerini açıklamıştır. Türkiye Cumhuriyeti askerinin IŞİD canilerinin elinde can vermemesi için PYD'yle ilgili bütün o süreçleri bizzat buradan bu kriz masası üzerinden müdahale edilerek götürdüklerini, oradaki Kürtlerin Türkiye'nin düşmanı olmadığını, Türkiye'nin güvenliğiyle ilgili asla bir problem yaratmadığını ve stratejik ittifak

temelinde yaklaşılırsa da Türkiye'nin Suriye'deki ve Ortadoğu'daki pozisyonuna katkı sunacak bir siyasi pozisyona da her zaman hazır olduklarını ifade etmiştir. Süleyman Şah Türbesi ve Eşme ruhunun, çökmüş Suriye politikasından nasıl çıkılacağının en açık kanıtı ve göstergesi olduğunu söylemiştir (TBMM Tutanak Dergisi, D.26, C. 10, B. 54).

18 Nisan 2016'da HDP Milletvekili İdris Baluken, Dış İşleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun türbenin taşınması sırasında Türkiye'nin PYD ile iş birliği yapmadığını, operasyonu kendi imkanlarıyla başarıyla tamamladıklarını söylemesini, hayretle izlediğini söylemiştir. MHP Milletvekili Ruhi Ersoy, Süleyman Şah Türbesi'nin taşınması sırasında PKK ve PYD ile hareket edilmesini eleştirmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, D.26, C. 15, B. 74).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çalışmada dış politika yapımı, karar verme süreci açısından incelenmiştir. Türkiye'nin Suriye'ye yönelik politikasında, iktidar ve muhalefetin parlamentodaki tutumları ele alınmıştır.

Dış politika yapım sürecinde devletler ilgili konuya ilişkin birçok kurumdan destek almaktadır. Karar süreci konuyla ilgili birçok aktörün değerlendirmesiyle gerçekleşmektedir. Askeri konularda savunma bakanlıkları, istihbarat teşkilatları gibi kurumlar etkili olurken, devletler arası ticari ve ekonomik ilişkilerde ülkelerin ekonomiyle ilgili bakanlıkları devrede olmaktadır. Yine dış işleri bakanlıkları başta hukuki konular olmak üzere devletler arası bütün ilişkilerde en önemli aktörlerden bir tanesidir. Ayrıca sivil toplum kuruluşları da dış politika üzerinde önemli etkisi olan bir başka kurumdur. Sivil toplumun devlet üzerindeki etkileme gücü dış politikayı yönlendirebilmektedir.

Dış politikaya ilişkin karar vericilik devletlerin yönetim şekilleri ve devlet mekanizmasının yapısına göre değişmektedir. Örneğin ABD'de dış politikaya ilişkin karar verici Başkan olsa da verdiği kararların Senato onayından geçmesi gerekmektedir. Senato onayından geçmeyen kararlar uygulanamamaktadır. Türkiye'de ise örnek olayların geçtiği dönemde yürütmeyi Başbakan başkanlığında Bakanlar Kurulu icra etmektedir. Bazı olaylarda karar verici kurum direkt yürütme organı olabilmekteyken, sınır ötesi tezkeresi gibi birtakım olaylarda ise yürütmenin aldığı kararın yasama organı olan meclis tarafından onaylanması gerekmektedir. Genel kurula katılanların salt çoğunluğunun yani yarıdan bir fazlasının onay için yeterli olduğu TBMM'de genel kurulun toplanması için üye tam sayısının en az üçte birinin hazır bulunması gerekmektedir.

Buna göre 2014 yılındaki Irak-Suriye tezkeresinin onaylanması için o dönem 326 milletvekiline sahip olan iktidar partisi Ak Parti'nin tek başına göstereceği irade ile kararın verilebilmesi mümkündür. Dönemin milletvekili dağılımı ve salt çoğunluk uygulamasına göre muhalefetin dış politika yapımında verilecek karar yön verecek bir gücü bulunmamaktadır. Bu duruma göre karar verme sürecinde parlamentonun gücü

salt çoğunluğu elinde bulunduran iktidar partisinin gücüdür. Muhalefet partilerinin gücü ise tavsiye ve eleştiri niteliğinde olmaktadır.

ABD'de ise dış politikaya ilişkin Başkan'ın verdiği kararların onaylanması Senato'nun üçte ikilik onayından geçmek zorundadır. Bu durum dış politika yapımında parlamentoların gücünün, devletlerin yönetim sistemlerine göre değişken olduğunu göstermektedir. ABD'de parlamentonun dış politikadaki gücü daha fazla iken Türkiye'de ise özellikle örnek olayların geçtiği dönemde daha düşüktür.

Fakat 16 Nisan 2017 yılında yapılan halk oylaması ile Türkiye'de yönetim şekli kısmen değişmiştir. Buna göre yürütmenin başı olan Cumhurbaşkanı oyların yarısından bir fazlasını alarak yönetme yetkisini alsa bile, partisinin mecliste salt çoğunluğu elde edememe ihtimali bulunmaktadır. Bu yeni sisteme göre dış politika karar verme sürecinde parlamentoların gücü eski sisteme nazaran artarken yürütmenin karar vericiliği kısıtlanmıştır. Günümüzde 286 milletvekili ile üye tam sayısının yarısından daha az milletvekiline sahip olan iktidar partisinin tek başına dış politika yapma gücü daha düşüktür. Ayrıca Bakanlar Kurulu üyelerinin yeni sistemde milletvekili olmamaları, yasama ve yürütme organlarını daha fazla birbirinden ayırmış ve bu durum politika yapım sürecinde parlamentonun gücünü yükseltmiştir.

Sonuç olarak Suriye krizinde meydana gelen ve Türkiye'yi de etkileyen olaylara karşı yürütülen dış politika yapımında, meclisin karar verme mekanizmasını yönlendirme gücü çok zayıftır. Parlamentonun buradaki konumu çoğunlukla yürütmenin aldığı ve uyguladığı kararlara eleştiri getirmek mahiyetinde olmuştur. Salt çoğunluğun iktidar partisine ait olması, hükümetin dış politikasının meclis tarafından etkilenmesinin önüne geçmektedir. Muhalefet partilerinin parlamento nezdinde karar verme sürecine dahil olması ve dış politikayı etkilemesi ancak kamuoyu oluşturmak suretiyle hükümeti baskı altına alarak olabilir. Fakat görülmektedir ki iktidar partisinin TBMM'deki söylemleri hükümet tarafından politikaya dönüştürülmüş ve muhalefet partileri bu konuda başarısız olmuştur.

TBMM'nin dış politika yapımındaki rolü, karar verme modelleri açısından değerlendirildiğinde ise, tek bir karar verme modelinin diğerine tercih edilemeyeceği görülebilir. Teorisyenlerin üzerine kapsamlı araştırmalar yaparak özelliklerini ortaya koyduğu rasyonel politika modeli, örgütsel süreç modeli ve bürokratik politika

modelinin özellikleri eş zamanlı olarak ortaya çıkabilir. TBMM'nin dış politikadaki etkisi üzerinden bakıldığı zaman hem bürokratik politika modelinin hem de örgütsel süreç modelinin özellikleri gözlemlenmektedir. Kimi zaman çıkar çatışması yaşayan bakanlar kurulu, dış işleri bakanı, lider ve meclis arasındaki pazarlık ve uzlaşı sonucunda karar verme süreci tamamlanırken, eş zamanlı olarak da karar ile ilgili bilginin, bu karar aktörleri arasındaki akışı da örgütsel süreç modelinin varlığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

Adana Mutabakatı nedir, içeriğinde ne var ve metin neler içeriyor?. (25 Ekim 2019). *BBC News Türkçe*. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46996917

Adını koyalım: Ankara, Kobani "düşsün" istiyor... (8 Ekim 2014). *Hürriyet* https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/cengiz-candar/adini-koyalim-ankara-kobani-dussun-istiyor-27345212

Akal, M. (2008). Density And Structural Change İn Foreign Trade With The Middle East Border Countries. Gaziantep University Journal Of Social Sciences, 7(2), 271-296.

Akçakale'ye havan mermisi düştü. (3 Ekim 2012). *Al Jazeera Turk* http://www.aljazeera.com.tr/haber/akcakaleye-havan-mermisi-dustu

Akçay, E. Y. (2010). *Karar-Alma Yaklaşımı Çerçevesinde 1 Mart 2003 Tezkeresi.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi.

Akıncı, A. (2014). Türkiye'nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1971 Müdahaleleri. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 9 (1), 55-72.

Aknur, M. (2010), TSK'nın Dış Politika Üzerindeki Etkisi. C. Yenigün ve E. Efegil, (Ed.), Türkiye'nin Değişen Dış Politikası (1. Baskı) içinde (127-149). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Aksu, F. (2018). Türk Dış Politikası Krizlerinde Hükümetler, Cumhurbaşkanları ve Başbakanlar. Uluslararası İlişkiler Dergisi, 15 (59), 65-87.

Alden, C. (2017). Critiques of the rational actor model and foreign policy decision making. W. R. Tompson ve T. Capelos, (Ed.), Oxford Research Encyclopedia of Politics. Oxford University Press.

Allison, G. T. (1993). Conseptual Models And The Cuban Missile Crisis, P. R. Viotti ve M. V. Kauppi (Ed.), International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism (2. Baskı) içinde New York: Macmillan Publishing Co.

Arı, T. (2009). Lobiler (4. Baskı). Bursa: MKM Yayıncılık

Arı, T. (2013). Uluslararası İlişkiler Teorileri. Bursa: MKM Yayıncılık.

Arınç: Suriye helikopterini biz düşürdük. (16 Eylül 2013). *BBC News Türkçe* https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/09/130916_suriye_helikopter_turkiye

Aydın, A., Belli, A. ve Tan, M. (2012). 2002 Sonrası ve Arap Baharı Kapsamında Türkiye Suriye İlişkileri Ve Bölgesel Yansımaları. II. Bölgesel Sorunları Türkiye Sempozyumu, Kahramanmaraş.

Aytemiz, L., Kodaman, T. (2006). Sınıraşan Sular Kullanımı ve Türkiye- Suriye İlişkileri. TMMOB Su Politikaları Kongresi, Ankara.

Baba'ya Fatiha Oğula Merhaba. (14 Haziran 2000). *Milliyet*

Babacan, A. (2018). Ak Parti Dönemi İlk Küresel Karşılaşma: 1 Mart 2003 Tezkeresi. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (51), 21-38.

Bektaş, E. (2019). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Yasama-Yürütme İlişkisi ve Bu Sistemin Türkiye Demokrasisine Etkileri. Yasama Dergisi, (39), 199-218.

Benek, S. (2009). Ortaya Çıkışı, Gelişme Seyri ve Bölgeye Etkileri Bakımından Güneydoğu Anadolu Projesi (Gap). Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 64 (03), 45-71.

Bir çöküş öyküsü: Eğit-donat. (5 Ekim 2015). *Radikal*

Can, A., Öztürk, B. (2018). 5 Soru: Bayırbucak Savaşı. https://www.setav.org/5-soru-bayirbucak-savasi/

Chistopher, M. J. (2017). Bureaucratic Politics and Organizational Process Models. International Studies Association and Oxford University Press.

Cingöz, İ. (2015). *Türkiye Suriye İlişkilerinin Dönüşümü: Arap Baharı ve Hatay Faktörü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Turgut Özal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Cleveland, W. L. (2008). Modern Ortadoğu Tarihi (M. Harmancı, Çev.). İstanbul: Agora Kitaplığı. (Orijinal çalışma basım tarihi 2004.)

Davut, A. R. (2019). *Koruma Sorumluluğu Çerçevesinde Suriye Krizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Davutoğlu, A. (2013). Stratejik Derinlik – Türkiye'nin Uluslararası Konumu (90. Baskı). İstanbul: Küre Yayınları.

Dayı, S. E. (2002). Hatay Devleti ve Hatay'ın Anavatan'a Katılması. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 9 (19), 331-340.

Ebrem, İ. S. (2019). *Suriye İç Savaşı'nın Türk Dış Politikasına ve Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Eğit-donat anlaşması imzalandı. (20 Şubat 2015). *Al Jazeera Turk* *http://www.aljazeera.com.tr/haber/egit-donat-anlasmasi-imzalandi*

Emiroğlu, H. (2015). Türk Dış Politikasının Oluşturulma Sürecinde Yasama-Yürütme İlişkileri. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 54 (3), 42-69.

Erçel, S. (2017). Suriye Arap Cumhuriyeti'nde Esad Aile İmparatorluğu. Karabük Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Kulubü e-Bülten, (1), 4-6.

Erhan, Ç. ve Embel, E. (2015). Türk Dış Politikasında Karar Vericileri Yönlendiren Yapısal Faktörler. Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, (72), 145-170.

GAP Nedir? *Http://Www.Gap.Gov.Tr/Gap-Nedir-Sayfa-1.Html*

Ghadry, F. N. (2005). Syrian Reform: What Lies Beneath. Middle East Quarterly, 12(1), 61-70

Gökcan, Ö. (2018). Türkiye-Suriye İlişkilerinde Bir Kırılma Noktası: Ekim 1998 Krizi veya Diğer Bir İfadeyle "İlan Edilmemiş Savaş". Akademik İncelemeler Dergisi, 13(1), 169-198.

Gönlübol, M. (1987). Atatürk'ün Dış Politikası Amaçlar ve İlkeler. T. Feyzioğlu (Ed.), Atatürk Yolu içinde (233-277). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Gözler, K. ve Kaplan, G. (2012). İdare Hukukuna Giriş (15. Baskı). Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım

Güleç, C. (2018). Dış Politika Analizinde Karar Verme Süreci ve Karar Verme Modelleri.

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 3(1), 79-102.

Hinnebusch, R. (2009). Syrian Foreign Policy Under Bashar Al-Asad. Ortadoğu Etütleri, 1(1), 7-26.

Hinnebusch, R. A. (2012). Syria: From 'Authoritarian Upgrading' To Revolution?. International Affairs, 88(1). 95-113.

Hopkins, R. F. ve Mansbach, R. W. (1973). Structure And Process İn International Politics. New York: Harper And Row Publishers.

Hoyt, P.D. (2000). Bereaucratic Politics and the Foreign Policy Process: The Missing Element of Process. The Journal of Political Science, 28. 1-20.

Kalaycı R. ve Yetim M. (2012). Dış Politika Karar Verme Süreçlerinin Karşılaştırmalı Analizi 1: ABD, Brezilya, Almanya ve Türkiye Örneği. E. Efegil ve

R. Kalaycı, (Ed.), Dış Politika Teorileri Bağlamında Türk Dış Politikasının Analizi (1. Baskı) içinde (103-137). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kayabaşı, Y. (2019). *Suriye İç Savaşında Yerel Aktörlerin Rolü ve Türkiye'nin Suriye İhtilafına Yaklaşımı (2011-2018)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kılıç, Ş. (2019). *Suriye İç Savaşının Türkiye'nin Orta Doğu Politikaları Üzerine Etkileri (2011-2016)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi.

Kirişçioğlu, M.F. (2013). Suriye'de İç Savaş Sürerken Suriye Türkleri, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü.

Koçel, T. (2020). İşletme Yöneticiliği (18. Baskı). İstanbul: Beta Yayınları

Koldaş, U., ve Köprülü, N. (2011). Arap İntifadası Mı?: Arap Dünyasındaki Toplumsal Hareketlerin İçsel, Bölgesel Ve Uluslararası Dinamikleri. Akademik Orta Doğu, 6(1), 23-61.

Korgun, İ. (2021). Suriye'de PYD/YPG Yapılanmasının Türkiye'nin Sınır Güvenliğine Etkileri. Ahi Evran Akademi, 2(1), 1-10.

Korkmaz, C. B. ve İltar, L. (2016). Bayır-Bucak Türkmen Bölgesindeki Türk Varlığı ve Bölgede Mücadele Veren Gruplar. 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(13), 85-97.

Koşar, O. (2017). *Suriye İç Savaşı'nda Türkiye'nin Kazanımları ve Kaybedimleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi.

Kurt. V. (2015). Türkiye'nin Suriye Politikası ve Şah Fırat Operasyonu. Seta Perspektif, (91)

Kürkçüoğlu, Ö. (1980). "Dış Politika" Nedir? Türkiye'deki Dünü ve Bugünü. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 35(1), 309-335.

Mercan, H. (2012). Suriye Rejim ve Dış Politika. İstanbul: Açılım Kitap Yayınları.

Muslu. F. (2018). Suriye İç Savaşında Esed'in Rolü, Konumu ve Geleceği. *Seta Analiz,* (236)

Oran, B. (Ed.). (2004). Türk Dış Politikası (10. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Orhan, O. (12 Mart 2015). Süleyman Şah Operasyonu ve Sonrası. *https://www.Orsam.Org.Tr/Tr/Suleyman-Sah-Operasyonu-Ve-Sonrasi/*

Özdemir, Ç. (2016). Suriye'de İç Savaşın Nedenleri: Otokratik Yönetim Mi, Bölgesel ve Küresel Güçler Mi?. Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, (2). 81-102.

Özdemir, E. (2006). *Türk Dış Politika Yapımı Sürecinde Silahlı Kuvvetlerin Rolü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Reyhanlı Saldırıları: 7 Soruda Olup Bitenler. (3 Mayıs 2013). *BBC News Türkçe* https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/05/130513_reyhanlida_ne_oldu

Rozsa, E. N. (2012). The Arab Spring Its Impact On The Region And On The Middle East Conference. Polıcy Brıef For The Mıddle East Conference On A WMD/DVs Free Zone, 9(10).

Sınır Kapısında Patlama: 13 Ölü. (11 Şubat 2013). *NTV* https://www.ntv.com.tr/turkiye/sinir-kapisinda-patlama-13-olu,URkElAAxeUaa-5WtvKBPMQ

Snyder, R. C., Bruck, H. W. Bruck ve Sapin, B. (1969). The Decision-Making Approach To The Study Of Relations. J. A. Rosenau (Ed.), International Politics And Foreign Policy: A Reader İn Research içinde New York: The Free Press

Soysal, M. (1964). Dış Politika ve Parlamento Dış Politika Alanları Yasama ve Yürütme İlişkileri Üzerinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayınları

Sönmezoğlu, F. (2012). Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi. İstanbul: Der Yayınları.

Suriye uçağı Esenboğa'ya indirildi. (11 Ekim 2012). *Bloomberg HT* https://www.bloomberght.com/haberler/haber/1227139-suriye-ucagi-esenbogaya-indirildi

Suriye-Irak tezkeresi TBMM'den geçti. (2 Ekim 2014). *BBC News Türkçe* https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/10/141002_tezkere_canli

Suruç Katliamı: "Adaletin sağlandığı gün güneşli bir gün olacak". (20 Temmuz 2020). *DW* https://www.dw.com/tr/suru%C3%A7-katliam%C4%B1-adaletin-sa%C4%9Fland%C4%B1%C4%9F%C4%B1-g%C3%BCn-g%C3%BCne%C5%9Fli-bir-g%C3%BCn-olacak/a-54240037

Süer, B. (2012). Suriye'de Değişim Çabaları: Bir Bağlam ve Süreç Analizi. Akademik Orta Doğu: Altı Aylık Orta Doğu Araştırmaları Dergisi, 6(12), 1-20.

Şahin, E. ve Tunç, B. (2016). Demokrat Parti'nin Kuruluş Süreci ve DP – CHP Siyasî Mücadelesi (1945-1947). Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi, 1(2), 31-69.

Şen, Y. (2013). Suriye'de Arap Baharı. Yasama Dergisi, (23), 54-79.

Tayfur, M. F. (1994). Main Approaches To The Study Of Foreign Policy: A Review. Metu Studies İn Development, 21(1), 113-138.

Tayfur, M. F. (2012). Dış Politika. A. Eralp (Ed.), Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.

Tezcan, E., Taşdemir, (2012). Silahlı Çatışmalar Hukuku ve İnsan Hakları Hukuku Açısından Suriye İç Savaşının Analizi. Ankara Strateji Enstitüsü, Ankara.

Turgut, K. B. (2020). 1957 Suriye Krizi: Bürokratik Karar Modeli Üzerinden Türk Dış Politikasının Analizi. Business Economics And Management Research Journal, 3 (1), 1-10.

Türk F-16'ları Suriye uçağını vurdu. (23.03.2014). *AA* *https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turk-f-16lari-suriye-ucagini-vurdu/172567*

Türk hava sahasını ihlal eden savaş uçağı düşürüldü. (24 Kasım 2015). *TRT Haber* *https://www.trthaber.com/haber/dunya/turk-hava-sahasini-ihlal-eden-savas-ucagi-dusuruldu-218045.html*

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi. C. 13 B. 3:19

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi. C. 13 B. 3:20

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi. Dönem: 24, C. 87, Oturum: 2, Birleşim: 2.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi. Dönem: 24, C. 90, Oturum: 5, Birleşim: 9.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi. Dönem: 24, C. 105, Oturum: 1, Birleşim: 62

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi. Dönem: 24, C. 105, Oturum: 10, Birleşim: 63

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi. Dönem: 24, C. 105, Oturum: 10, Birleşim: 63.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi. Dönem: 24, C. 105, Oturum: 4, Birleşim: 63.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi. Dönem: 24, C. 106, Oturum: 2, Birleşim: 69.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi. Dönem: 24, C. 107, Oturum: 4, Birleşim: 77.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi. Dönem: 24, C. 108, Oturum: 4, Birleşim: 80.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi. Dönem: 24, C. 109, Oturum: 6, Birleşim: 83.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi. Dönem: 24, C. 109, Oturum: 9, Birleşim: 83.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi. Dönem: 24, C. 111, Oturum: 1, Birleşim: 87.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi. Dönem: 24, C. 89, Oturum: 1, Birleşim: 6.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi. Dönem: 24, C. 99, Oturum: 1, Birleşim: 26.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi. Dönem: 25, C. 1, Oturum: 6, Birleşim: 9.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi. Dönem: 25, C. 1, Oturum: 7, Birleşim: 9.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi. Dönem: 26, C. 10, Oturum: 2, Birleşim: 52.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi. Dönem: 26, C. 10, Oturum: 3, Birleşim: 54.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi. Dönem: 26, C. 15, Oturum: 2, Birleşim: 74.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1924: 5.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982: 92.

Türkiye'nin Suriye Sorunu ve İç Savaşın Türkiye'ye Etkisi. (29 Ocak 2018). *https://www.tuicakademi.org/turkiyenin-suriye-sorunu-ve-ic-savasin-turkiyeye-etkisi/*

Türkiyedeki Suriyeli Sayısı Kasım 2021. (25 Kasım 2021) *https://multeciler.org.tr/Turkiyedeki-Suriyeli-Sayisi/*

Türkiye-Suriye ilişkileri: İnişler ve çıkışlar. (6 Ocak 2014). *Al Jazeera Turk*. *http://www.aljazeera.com.tr/dosya/turkiye-suriye-iliskileri-inisler-ve-cikislar*

Türkiye'ye Patriot füzeleri gönderiliyor. (4 Aralık 2012). *BBC News Türkçe* *https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/12/121204_nato_patriot_update3*

Türkmen, M. (2021). 1 Mart Tezkeresi Bağlamında Türkiye'nin Irak Politikası. Bölgesel Araştırmalar Dergisi, 5(1), 185-212.

Üzer, M. (2012). Devrim Sürecinde Ortadoğu. Ekin Yayınları

Viyana'daki Suriye görüşmeleri tamamlandı. (30 Ekim 2015). *TRT Haber* *https://www.trthaber.com/haber/dunya/viyanadaki-suriye-gorusmeleri-tamamlandi-212532.html*

Wieland, C. (2011). Between Democratic Hope and Centrifugal Fears: Syria's Unexpected Open-ended Intifada. Internationale Politik und Gesellschaft, (4), 45-60.

Yazıcı, N. (2018). Kobani (Ayn El-Arap) Kuşatması Bağlamında Uluslararası İlişkilere Bir Bakış. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 5(2), 59-77.

Yılmaz, M. (2015), Suriye Türkleri, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü. *https://21yyte.org/tr/suriye/suriye-turkleri-2*

Zürcher, E. J. (2016). Modernleşen Türkiye'nin Tarihi (Yasemin Saner, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1993.)